

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

NYBORG KIRKE

GRUNDLAGT AF

DRONNING MARGRETHE

NYBORG KIRKE

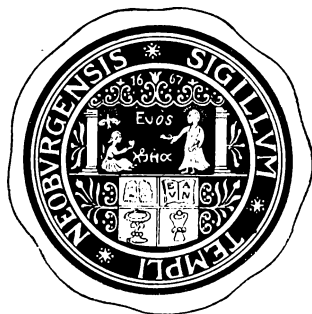
GRUNDLAGT AF

DRONNING MÆRGRETHE

HISTORISK FREMSTILLET VED

T. LØGSTRUP

SOGNEPRÆST

NYBORG KIRKES SEGL 1667

MARIA RÆKKER JESUS SIT HJERTE, OG PÅ
GRÆSK STÅR DER »ET ER FORNØDENT».
I SKJOLDET UNDERNEDEEN SES LOVENS
TAVLER, EVANGELIEBOGEN, DØBEFONTE
OG NÅDVERKÅLK

C. SCHØNEMANNS BOGTRYKKERI
NYBORG 1923

OVERSIGT OVER BILLEDERNE:

Grundplan af Nyborg Kirke oprindelig og nu.

Kirken set østfra.

Grundplan fra c. Åar 1800.

Spiret under Restaurering 1871.

Kirken set fra Hovedindgangen.

Kirken set fra Alteret.

Prædikestolen fra 1653.

Fontelukkelsen fra 1585.

Kirkens søndre Gang.

Caspar Finckes Gitterport fra 1649.

Alteret.

Kirkens Alterkar.

Epitafium over Matz Lerke.

Epitafium over Jacob Lerke.

Nyborg ved Frederik V's Besøg 1749.

Epitafium over Jens Madtzen.

Borgmester Jens Madtzen med Familie.

---

1. Kirkerne i Nyborg Pastorat.

AF de to Sogne, der høre til Nyborg Pastorat, er Hjulby det ældste, thi inden Byen »Nyborg« fra 1170 af voksede op omkring Borgen og tog Navn efter den, var Hjulby allerede en kendt By, den sidste By, hvor man kunde tage ind paa Vejen fra Fyen til Sjælland. At danske Konger har haft Besiddelser der, ses af, at Valdemar den Store 1180 og Knud VI 1183 gav Kongebreve daterede: Hyllobium, aabenbart det danske Hjul og det latinske oppidum (en By) altsaa ligefrem Hjul-By. Naar Sognet i Valdemar Sejrs Jordebog 1231 blev sat til den store Sum, 9 Mk. Guld, peger ogsaa dette hen paa kongelige Besiddelser, og yderligere Vidnesbyrd derom er, at ved Danehoffet 1284 overdroges, ifølge Langebæk, Erik Plovpenning's 4 Døtres Fæstegods i Nyborg og Hjulby til Erik Glipping. Endnu bærer en Eng ud mod Hjulby Sø Navnet »Kongsholmen«. Hjulby Kirke var derfor den ældste i Pastoratet. Den hørte til Danmarks første middelalderlige Kirker fra Valdemarstiden og var bygget af Munkesten, af hvilke et Par findes i Nyborg Musæum og en særlig korsprydet Sten i Nyborg Kirkes Præsteværelse. Kirken laa sydøstligt i Hjulby, ikke langt fra Kongsholmen, saa Kirken og Kongsgaarden har ikke ligget langt fra hinanden.

Hertug Knud, Nyborg Slots Grundlægger, byggede den næste Kirke »St. Helge Kirke«. Den laa i Helgetofte, omtrent hvor Sygehusene nu ligge, og var af Kvadersten, men man har intet Billede af den. Under den for Kongehuset saa skæbnsvangre Kirkekamp mod de katholske Biskopper, sammenkaldte Kong Kristoffer I et Danehof i Nyborg 1256, men Færkebiskop Jakob Erlandsen kaldte samtidigt Biskopperne til Vejle. Som Følge deraf kom Biskopperne først til Nyborg 1ste Marts, og Kongen

var netop til Messe i Kirken, da der meldtes ham, at de var i Vaabenhuset. Kongen gik da ud til dem, tog sin Hue af for dem, men gav dem en Hilsen, som stiklede til deres verdslige Handel: »Sent kom Studedriverne«. Det var saaledes i St. Helge Kirkes Vaabenhus, dette berømte historiske Ord faldt. Da Nyborg Kirke 1388 – 1429 blev bygget, kaldtes St. Helge for »Gammelkirke« i Modsætning til den nye, men Kirken opbrændtes og ødelagdes sammen med Byen i Grevens Fejde 1534. Hjulby Kirke blev nedlagt ved et kongeligt »Klemmebrev« af 1555, og det blev paabudt Befolkningen i Hjulby og dens Annex, Gammelkirke, at søge Vor Frue Kirke i Nyborg.

Af Stenene fra Hjulby Kirke og Gammelkirke opførtes 1604 et Kapel i Humlevænget omtrent der, hvor Kristianslundsgade drejer af fra Vestergade. Anledningen hertil vides ikke, men Formodning taler for, at man dels vilde aflaste Vor Frue Kirke, som var bleven for lille til den samlede Befolkning, dels at man vilde lette Landsognet Afdgangen til Gudstjeneste; thi ved den Tid anlagdes Fæstningsværkerne, og dermed blev Afdgangen til Byen vanskelig, da man skulde passere den bevogtede Portadgang. Og de store Jordarbejder med at afgrave hele den nordøstre Bakkeskraaning ved Ladegaardssøen og i Pramme føre Jorden derfra ind til Opførelse af Voldene og Bastionerne gjorde, at hele Byens nordlige Omgivelser laa i et Roderi aarvis, og under de urolige Krigsaar i samme Tidsrum skete det, at Humlevænge-Kapellet aldrig blev taget i Brug, men blev ødelagt i Svenskekrigen og tilsidst nedbrudt 1665 efter kongelig Befaling. Det havde bestaaet af 3 Hvælvingsrum.

Hvor tidlig Nyborg Slot har haft sit eget Slotskapel vides ikke, sandsynligvis har Slottets Beboere oprindelig søgt Gudstjeneste i St. Helge Kirke. Men Overleveringen lyder paa, at der har været et Slotskapel, som skal have ligget under »Dronningens Gemak« : mod Syd i underste Etage af den Slotsfløj, som endnu staar. Og da to af Nyborg Kirkes Klokker kom fra Slottet 1604, og Mariaklokken da var 154 Aar gammel og Vægterklokken 81 Aar, maa der da have været Gudstjeneste en ikke ringe Tid, thi Mariaklokken har været til 84 Aar, før Gammelkirke blev ødelagt, og Vægterklokken 11 Aar. Da Kristian III 1539 lod Nyborg Slot smukt istandsætte »indrettedes en Slots-

kirke« i den sydlige Fløj, han lod tilbygge, og »efter Reformationstiden blev her prædikatet for Kongerne, Lensmanden og Slotsbetjentene af Byens Sognepræst og Kapellan indtil 1570 i Axel Wifferts Tid, og siden er der alene prædikatet, naar det blev begjært«. 1604 kom Klokkerne bort, med 1659 op-
hørte Gudstjenesterne, og 1722 blev Slotskirken nedrevet tillige med hele Bygningen.

Man kan altsaa regne saaledes:

c. 1160: Hjulby gamle Kirke.

c. 1175–1388: Hjulby og Gammelkirke.

c. 1388–1450: Hjulby, Gammelkirke, Vor Frue.

c. 1450–1534: Hjulby, Gammelkirke, Vor Frue, Slotskapel.

c. 1534–1539: Hjulby, Vor Frue, Slotskapel.

c. 1539–1555: Hjulby, Vor Frue, Slotskirken.

1555–1659: Vor Frue, Slotskirken.

1659–1883: Vor Frue.

1883 til nu: Vor Frue og Hjulby Filiationkirke.

Hjulby Middelalderkirke stod altsaa i omtr. 400 Aar (c. 1160–1555), St. Helge Kirke i godt 350 Aar (c. 1175–1534); Slotskapel og Slotskirke i godt 200 Aar (c. 1450–1659), Vor Frue Kirke nu i over 500 Aar. For Fuldstændigheds Skyld tilføjes, at Hjulby nuværende Kirke indviedes af Biskop Engelstoft 17. Juni 1883 og Nyborg Fængselskirker af Biskop Balslev 8. Juni 1913; men den nordre blev nedlagt 1918 og den søndre vil i 1923 blive afløst af en nyopført Kirke i Fængselsgaarden.

---

2. Vor Frue Kirkes Tilblivelse.

Naar der i Middelalderen tales om Fundator (Grundlægger) regnes oftest den, som skænker Grunden, selv om han ej koster Byggeriet. Men anderledes med, at Dronning Margrethe er Nyborg Kirkes Fundator.

Der foreligger to forskellige Beretninger om Kirkens Grundlæggelse. I Suhms historiske Optegnelser hedder det: »Kirken kaldes »Vor Frue Kirke« og blev efter Løfte bygget af Dron-

ning Margrethe, da hun havde overvundet Kong Albrecht«. Suhm henførte dette til September 1388, men det skete 1389 i Februar. Den anden Beretning, i Pontoppidans Atlas, siger: »Vor Frue Kirke har Dronning Margrethe 1388 ladet bygge Maria til Lof oc Ære«. Det første er omtvistet, at Harsagen skulde være et Løfte og Kirken altsaa et Sejrstegn og en Taksigelseskirke. Derimod er det af begge Vidnesbyrdene klart, at Kirkens Tilblivelse, c. 1388, skyldes den store Dronning, men man kan ogsaa forstaa forskellige Ting, som have bevæget hende til at rejse Kirken. Paa Valdemarernes Tid var jo Nyborg blevet Danmarks forfatningsmæssige Midtpunkt ved Danehofferne, af hvilke det første holdtes 1248, og i de følgende 150 Aar fandt henimod 25 Danehoffer Sted i Nyborg. Især ved Danehoffet 1554, hvor Rigets Samling ved Valdemar Atterdag og Freden mellem Konge og Folk besegledes, dukker Nyborg atter frem som det Sted, hvor Rigets bedste Mænd stævnedes hen. Margrethe har set sin Fader samle disse Skarer; her holdt han Danehof 1374, kort før sin Død Haret efter, og her holdt hun og Sønnen Olaf deres første Danehof 1377, ved hvilket netop Nyborg blev fastslaaet som Mødested for hele Riget. Allerede dette maatte tilskynde hende til at føre Nyborg frem. Og vel stod St. Helge Kirke endnu, men den var allerede gammel og for lille til de nye Forhold; en ny Kirke kunde nok behøves, og den kunde faa god Betydning for Byens Vækst. Da nu tilmed hendes eneste Barn, den kongekaarne Olaf, døde i Falsterbo i Skaane 3. August 1387, og hun stod der, midt i Sorgen, alene med Ledelsen af de to nordiske Riger og Planer om at naa den fulde nordiske Enhed ved at faa det tredie med, er det let forstaaeligt at baade Sorgens og Opgavens Storhed kan have drevet hende til at ty til Gud om Hjælp og til – efter Datidens religiøse Opfattelse – at sikre sig Guds Hjælp ved at gøre vel mod Kirken.

Medens det ældste Nyborg laa paa Fastlandets Kyst i Helgetofte, pegede Byens Udvidelsestrang tydeligt østpaa ud mod Svanedammen og sydpaa ud mod Løbet i Fjorden, og der lagde Dronning Margrethe netop sin nye Kirke, saa at ligesom Slottet laa paa den største og vestligste af de faste Banker i det sumpede Kystland, saaledes blev Kirken bygget paa den mindre og østlige Bakke. Og ligesom det ældste Nyborg voksede op om-

kring Slottet, voksede det middelalderlige Nyborg op omkring Kirken, saaledes som Pontoppidans Atlas saa klart siger: »Siden Vor Frue Kirke under Dronning Margrethe var bleven opbygget, har Indbyggerne indtaget et stort Stykke af Svanedammets Gunger og Moradser, som de ved Faskiner og Opfyldninger har gjort til Byggeplads«. Dronningen selv har bidraget meget dertil ved de Bygninger, hun lod opføre ved Kirken: Præstegaarden hvis Vedligeholdelse paahvilede Kirken lige til 1741 – i den Grad hørte Kirke og Præstegaard sammen – omkring Aar 1400 det store Klokketaarn, og 1410 »den Latine Skole«, begge Nord for Kirken, hvor de stod lige til 1872. Saa anseelige »Stenhuse« som disse, kunde Byens Indvaanere ikke selv koste, eller tænke paa at lade opføre, de nøjedes med Datidens lave, lerklinede Huse med Straatag, Lergulve og Vinduer af Horn, Papir eller Skind, stundom kun Trælemme. Enkelte Bindingsværkshuse ind imellem. Et grundmuret og teglhængt Hus, et saakaldt »Stenhus« var den Gang en stor Sjældenhed, fordi Materialet maatte tilføres langvejs fra, og fordi Omkostningerne var saa store. Nej, til at bygge saa store Bygninger som Kirke, Præstegaard, Klokketaarn og Latinskole maatte der en kongelig Villie og en kongelig Giver. Dronning Margrethe kan virkelig med Rette kaldes Nyborgs Velgører.

Kirken blev bygget i gotisk Stil som en kullet (taarnløs) Bygning, hvorfor den ogsaa kaldes »Kapel«, saaledes sidste Gang 1528, da den første evangeliske Præst blev kaldet »til Vor Frue Kapel, Hjulby og Gammelkirke«. Den blev opført i gotisk Stil af Munkesten og fik et Midterskib og to Sideskibe, hver med 4 Krydshvælvinger, og 6 ottekantede Piller, som stod frit mellem Hovedskibet og Sideskibene. Kirken endte ved Østsiden af Skibets østligste Piller; ved Restaureringen 1908 fandt man det gamle Fundament under Kirkegulvet. Mod Øst afsluttedes Kirken af et lille halvkredsformet Rum, i hvilket Marias Højalter stod; mod Vest opmuredes udenfor Kirken en Vindeltaarns-Opgang til Hvælvingerne (den findes endnu i Taarnets nord-østre Hjørne). Kirkens indvendige Længde var $34\frac{1}{2}$ Al., dens Bredde $30\frac{1}{2}$ Al., og den var for saa vidt en Korskirke, som der mod Nord og Syd byggedes 2 Udbygninger, hver 7 Al. i Kvadrat og med en Korshvælving. Hovedskibets 4 Hvælvinger var 18

Al. høje, de øvrige 10 var 11¹/₂. Den søndre Udbygning kaldtes senere »Det danske Kor«. Over Hovedindgangen var et stort Spidsbuevindue, som senere blev tilmuret, men hvis brede Form tydeligt kunde ses og først forsvandt ved Orgelets Indbygning 1871.

Efter Dronning Margrethes Død ved Oxehøerne paa Flensborg Fjord 1412 stod Kirkebyggeriet flere Aar i Stampe. Urolige vare Forholdene, møjsommeligt var det at fremskaffe Materialet. Erik af Pommern erhvervede Kjøbenhavn fra Roskildebiskoppen, og derved flyttedes Danmarks Tyngdepunkt fra Nyborg mod Øst. Det sidste Danehof holdtes her 1413, og med Danehofferne mistede Nyborg sin Midtpunkt-Stilling i Riget, om end Slottet vedblev at være Kongeborg og Kongeresidens lige til Christian III's Tid. Af alle disse Grunde endtes Kirkens Fuldførelse først 1428, da Indvielsen fandt Sted Vor Frue Dag (25. Marts) eller Pintse-dag (23. Maj). Kirken indviedes af Biskop Nafne Jensen, der førte Navnet Krigebusk; han var først Biskop i Vesteraas i Sverige, valgtes 1421 til Biskop i Odense, døde 1440 og ligger begravet i Nørre Haby Kirke.

Men allerede før Indvielsen har Kirken haft sin Sognepræst, hvilket kan ses af et Gavebrev fra 1405, ved hvilket en Adelsmand, Ridder Zabel Kerckendrup og hans Frue Else Redinatz skænkede Hr. Marquardus som Sognepræst i Nyborg 2 Gaarde i Kullerup, 2 i Bovense, 2 i Søndersø, 1 i Ulfolt og 1 i Nyborg, for hvilket Gods Præsten visse Dage skulde holde Sjælemesse.

Om Kirkens Indre vides, at der var 14 Altare, ved hvilke der daglig holdtes Messe; thi den Gang rejstes Altre ikke alene i Højkoret og Sidekorene, men i Sidegangene og op mod Piller. Patroner havde Kaldsret til Altrene, og Sognepræster andensheds (f. Eks. i Vindinge, Odense, ja i Assens) vare benificerede med (∴ hævede Indtægten af) det Jordegods og de Gaver, som fulgte med at være »Vicariepræst« (en Altterpræst, der kom lejlighedsvis for at gøre Tjeneste, men ellers havde fast Embede andensheds). Foruden Marias Højalter kendes her i Nyborg Kirke: St. Annas Altter, St. Karines, St. Andreas' og endnu ved Reformationstiden var Chr. Jespersen ved St. Kathrines, Regnard Petersen ved St. Olufs, Niels Hansen (tillige Præst i Vindinge) ved St. Nikolajs og Peder Jespersen ved St. Gjertruds Altter. Den nid-

kære Biskop, Jakob Madsen, Vejle, lod ved en Visitats 1589 Kirkens to sidste katholske Altre fjerne, saa nu var alene Højaltret tilbage og 1592 kasseredes det for Brøstfældighed.

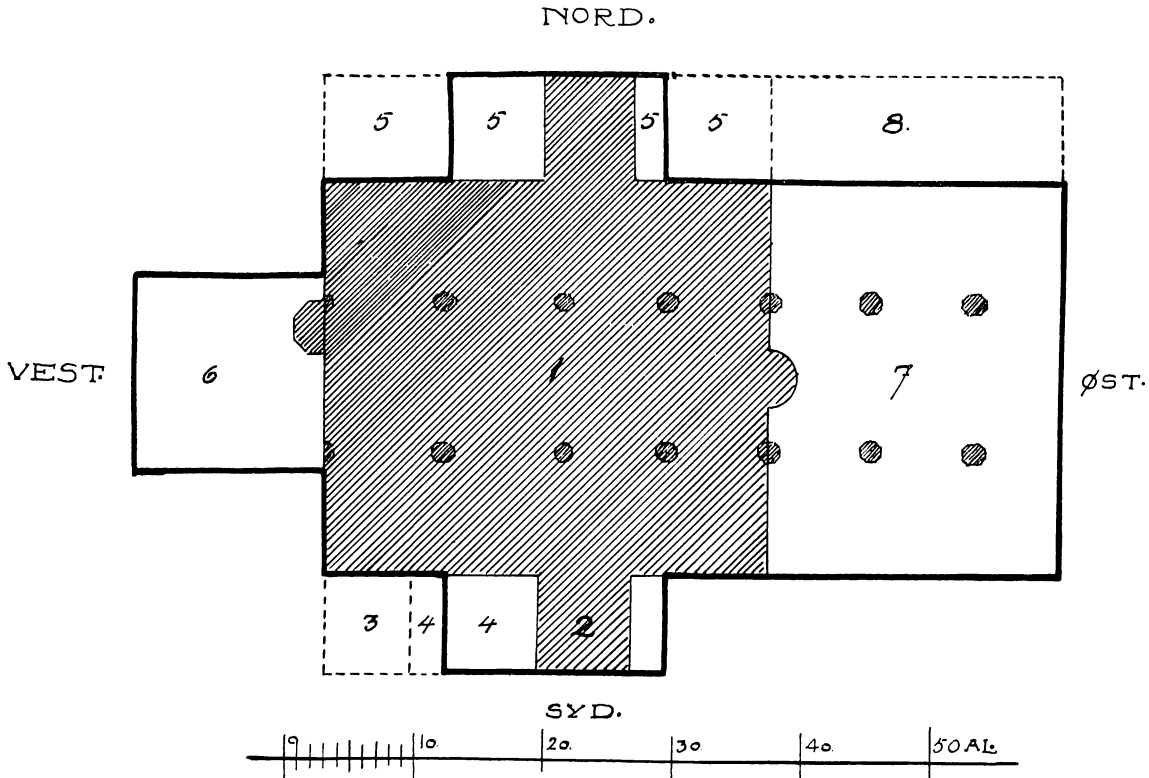
Kirker og Klostre hænge nøje sammen, men det mærkelige er, at Nyborg har, trods sin Beliggenhed og Betydning i Midaldderen, aldrig haft et Kloster. Vil man indvende: »Ja, men den gamle Korsbrødregård«, da er Svaret: den var ganske privat Ejendom, og 1405 købte Sten Basse den, han var maaske den Gang Lensmand i Nyborg. Sandsynligvis fordi han havde udset Antvorskov Kloster til sit sidste Hvilested, skænkede han Klosteret sit Stenhus i Nyborg 1441, og paa den Maade gik det fra privat Eje over til at blive en Udflytterbolig for Johanittermunke fra Antvorskov. Det var Læg-Folk, ikke virkelige klostergivne Munke, og de skulde føre Tilsyn med og hæve Indkomsterne af Klosters Jordegods paa Fyen; dernæst skulde de »terminere« : gaa kirkelig Tiggergang til Hjælp for Antvorskov Kloster og tillige øve Sygepleje og Fattigpleje. At her intet Johanitterkloster har været, kan ses klart af følgende to Ting: Johanitterne kom til Danmark kort efter 1164, da Valdemar den Store grundlagde Antvorskovkloster som det første Johanitterbo i Norden. Men Johanitterne stiftede kun 1 Kloster i hvert Stift efter deres Sædvane, og i Fyens Stift har vi St. Hans Kloster i Odense, saa allerede af den Grund kan der ikke have været et i Nyborg. Og til et Johanitterkloster hørte altid en Kirke og et Sygehus (saaledes ved St. Hans i Odense), men Nyborg Kirke er en Vor Frue Kirke, ikke en St. Hans Kirke, og den var indviet længe før Lægbrødrene fra Antvorskov kom til Nyborg; Sygehus har her ej heller været ved Kirken. Naar Folk alligevel tale om »Kloster«, er det fordi Lægbrødrene gik i Ordenens Dragt og bar det blaa Johanitterkors paa Brystet; derfor kaldte man dem Munke, og sluttede som saa: »Hvor der er Munke, maa der være et Kloster«, og saaledes er den uhistoriske Tale om et Johanitterkloster i »Korsbrødregården« opstaaet. Nej, et Kloster i sit nære Nabolag har Nyborg Kirke aldrig haft.

3. Nyborg Kirkes Historie indtil vor Tid.

Den første Udvidelse, Kirken fik, var St. Gjertruds Kapel. Middelalderen var de gejstlige Gilders Tid, og har Nyborg ikke haft Klostre, saa har den haft Gilder. Gildernes Betydning var: Under en eller anden Helgens Forsorg at sammenslutte Deltagerne til indbyrdes Beskyttelse og Hjælpsomhed. I Nyborg kendes det store Calentegilde eller Jomfru Mariæ-Calente-Selskab, St. Knuds Gilde og St. Gjertruds Gilde; de har været til længe før Kirken byggedes, men naar de er stiftede vides ikke. Navnet »Calentelag« stammer fra, at Gildedeltagerne samledes den første i hver Maaned (calendæ) og »Calentehuset«, ogsaa kaldet »den store Calentegaard«, laa i Nørregade. I Begyndelsen holdtes det aarligt »Mandagen næst efter Knud Konges Dag og den anden Mandag efter Mikkelmesse; siden Tirsdag og Onsdag næst efter Knud Konges Dag med disse efternævnte Retter: Først Bøster (Skinke), to færske Retter og Steg; om Onsdagen Sild og Stokfisk, færsk Smør, Ost og Kage, dertil en halv Læst Øl, som godt er, efter Gildeskraaens Formelding«. Af dette Gilde havde Kong Valdemar Atterdag – og hans Dronning Helvig, været Medlemmer. St. Knuds Gilde kendes kun af dets Segl, hvoraf Aftryk findes paa Klokkeren i Stenstrup Kirke. St. Gjertrud, fra hvem det tredje Gilde fik Navn, var en karolingisk Kongedatter, Gjertrud, der blev Helgeninde; hun stammede fra Nederlandene, og hendes Dyrkelse kom med Købmændene til Søkbøstæderne rundt om. I sin Livstid havde hun været god mod Vejfarende, og derfor var hun god at paakalde, naar man tiltraadte en Rejse, ogsaa den sidste Rejse. »Alle, som hædre hende med gode Gaver skal ikke mangle Herberge hverken i Live eller efter Døden«. Derfor var hun ogsaa Dødningskarernes Helgeninde. De danske St. Gjertrudsgilder hjalp fattige Pilgrimme og ensomme Fremmede i Liv og Død, og St. Gjertruds Kapellerne rejstes derfor særligt i Søkbøstæder.

St. Gjertruds Kapel blev bygget c. Aar 1400, ved Kirkens Sydside længst mod Vest; det var 7 Al. langt, 7 Al. bredt og havde en Krydshvælving, 11½ Al. høj, saa det var ganske af Størrelse som Kirkens Sydkapel, og St. Gjertruds Alter var rigelig beneficeret frem for Kirkens andre Altere, med Indtægterne af Jordegods baade i Nyborg og Sognene paa Eggen.

Det ubebyggede Mellemrum mellem »det danske Kapel mod Øst og St. Gjertruds Kapel mod Vest blev udfyldt ved den næste Tilbygning, Kirken fik, idet Sten Basse 1427 stiftede »Gud til Lov« et tredje Kapel midt mellem de to andre. Sten Basses Kapel

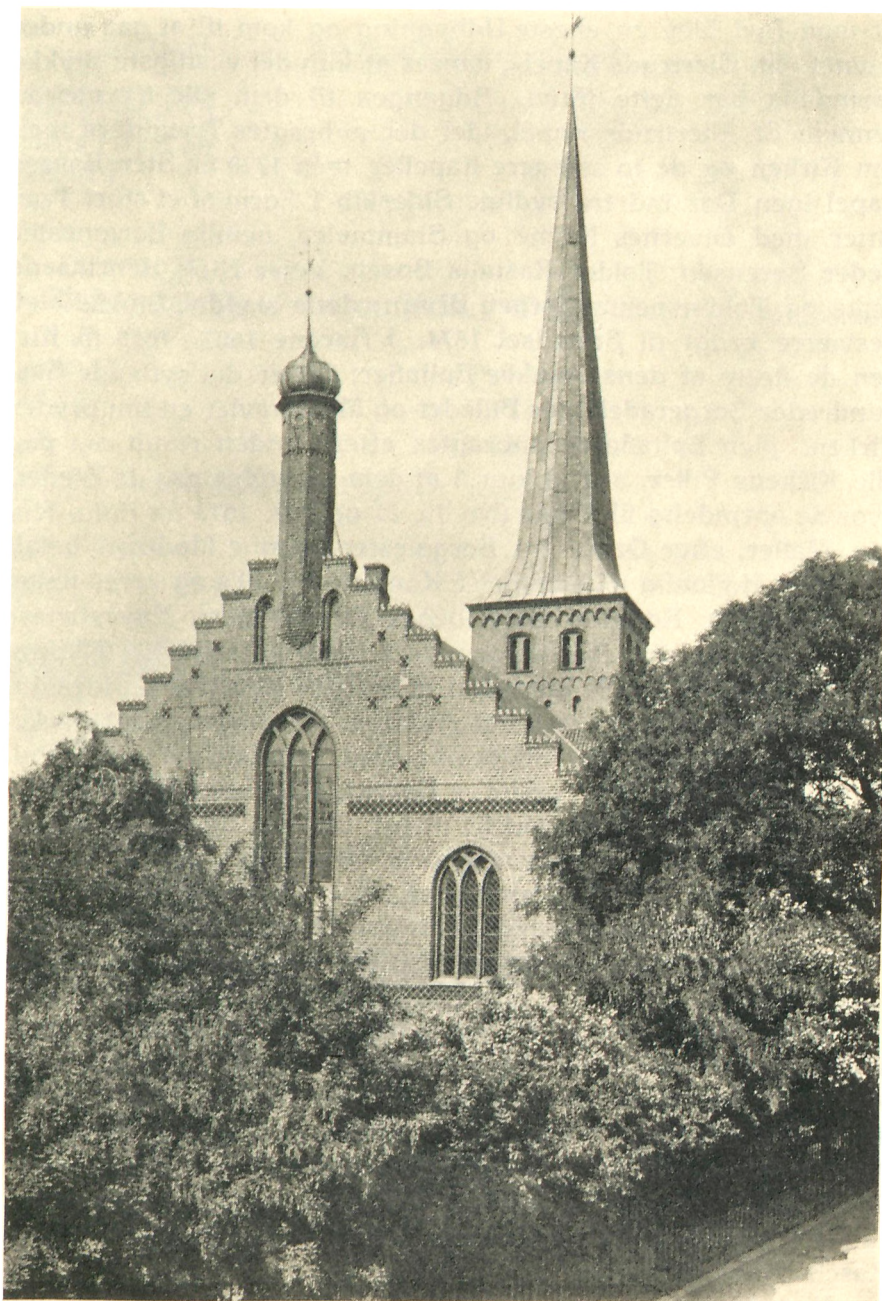

Paa hosstaaende Grundplan er – efter Vedel Simonsens Rids fra Aar 1550 – det stregede Kirken paa Dronning Margrethes Tid (1) med »det danske Kor«, (2) den lille Alterrunding mod Øst og Taarnopgangen mod Vest. 3 er St. Gjertruds Kapel, 4 Sten Basses Kapel, 5 det nordligste Sideskib, som indoptog det oprindelige Nordkapel, 6 Taarnet og 7 og 8 Bygningen fra c. 1595. Den tykke Streg viser Kirkens nuværende Grundplan.

var 9 Al. i Øst-Vest, 7 Al. i Nord-Syd og havde en Krydshvælving af Højde som de andre Kapellers, saa nu havde Kirken 17 Hvælvinger. De 3 Kapeller var indbyrdes adskilte ved Skillerum. Nu gik der omtrent 125 Aar, inden Kirken fik ny Udvidelse, men Kirkegaardspladsen samtidig Indskrænkning. Da nemlig Helgekirke og Hjulby Kirke nedbrødes, og Beboerne henvistes til Vor

Frue Kirke; blev Kirkerummet for lille, og efter Christian III's Befaling byggedes derfor 1555 et helt nyt Sideskib mod Nord i hele Kirkens Længde. Paa den Vis fik Kirken 2 nordlige Sideskibe, skilte ved 3 nye Piller og 2 Krydshvælvinger til, ialt 19, men »Kirken tabte en Del af sin Lysning« – der blev skummelt. Og nu gik det rask videre med Byggeri. 1581 sattes 6 Ovne fulde af Mursten paa Nyborg Kirkegaard, og hver Ovn var 16000 Sten; det var til Taarnet. 1588 paabegyndtes Bygningen af Kirkens sjældne, slanke Spir, det fuldendtes 13. Maj 1597. Tømmeret dertil blev taget i Kirkens Skov, Humlevænget, og det blev tækket med Bly; alle Landsbykirker paa Fyen skulde hjælpe med en halv Daler af hver Tønde Korn's Indtægt (c. 1600 var en Daler omtr. $7\frac{1}{2}$ Krone i vore Penges Værdi før 1914). I Hoffmanns Supplement til »Den danske Atlas« af Pontoppidan 1774 siges »1588 er det smukke »sexkantede« Taarn opsat« og paa gamle Billeder ser det ud, som om Spiret har været »fir-kantet«, men der findes intet om, naar Forandring skulde være sket, og Spiret er uimodsigeligt ottokantet. Omtrent 1595 byggedes Koret til, 21 Al. mod Øst, saa at der nu kom 8 Krydshvælvinger til, hver 20 Al. høje, og Kirken havde saaledes da den var størst, 27 Krydshvælvinger. Koret ligger lidt skævt i Forhold til Skibet, i Retning Sydøst-Nordvest, saa at en Linie ad Korets Midte rammer Indgangsdørens Nordside. Korets Østgavl er noget af den ejendommeligste Gotik med den smukke Kløverbladsfrise under Vinduerne (se Billedet). Endelig opførtes Aar 1600 det lille Taarn paa Østgavlen i 9 Al. Højde, 3 Al. Tværmaal og forsynet med et spidst Spir.

Kirkens Vækst er altsaa denne: 1388 Grundlæggelse, c. 1400 St. Gjertruds Kapel, 1427 Sten Basses Kapel, 1428 Indvielse, 1555 nordligste Sideskib, 1581 Taarnet, 1588 Spiret, c. 1595 Koret og 1600 Østspiret. I det Ydre stod Kirken væsentlig saaledes indtil 1870, dog at der 1619 byggedes en meget massiv Støttemur mellem Kirkens nordlige Side og Dronning Margrethes Klokketaarn. I det Indre skete derimod mange Forandringer. Mod Slutningen af 17. Aarhundrede fik Kirken store Egetræs-Vinduer, idet Rigmænd blandt Borgerne skænkede hver et Vindue. Ved samme Tid nedbrødes Skillerummene mellem St. Gjertruds Kapel, Sten Basses Kapel og det danske Kapel, saa

Kirken set østfra.

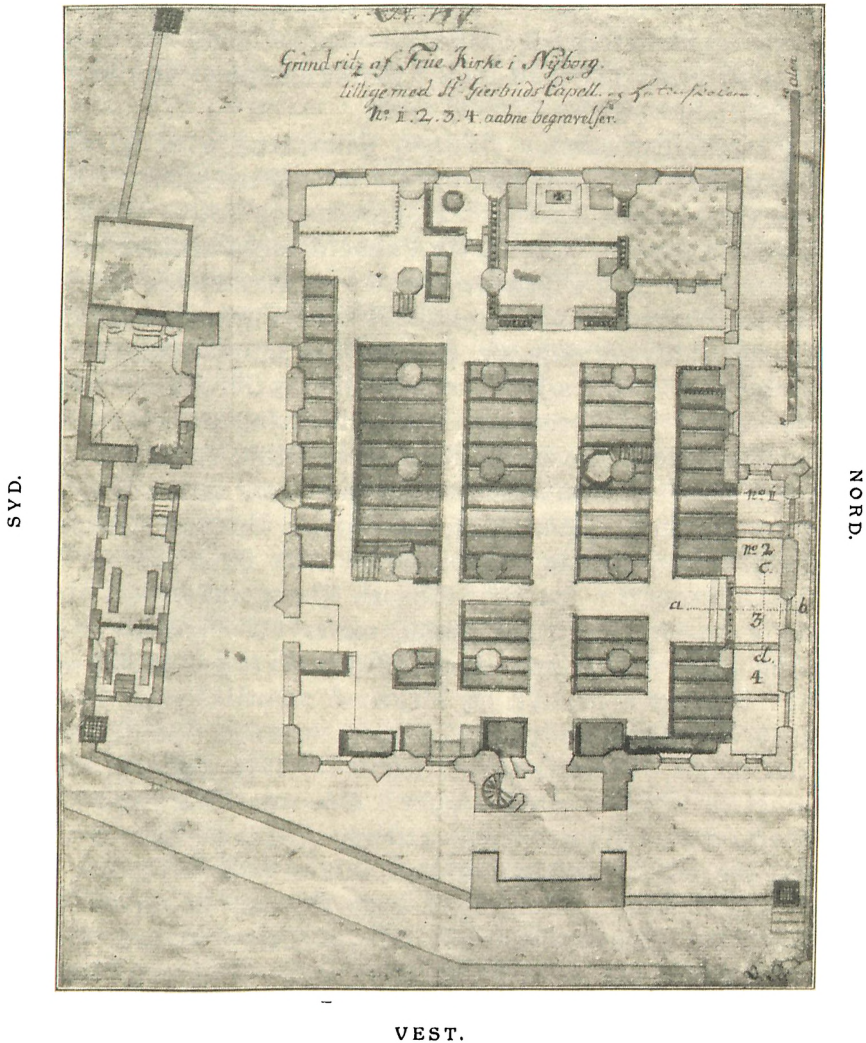
alt mod Syd blev en eneste Udbygning og kom til at gaa under Navnet »St. Gjertruds Kapel«, uanset at kun det vestligste Stykke oprindelig bar dette Navn. Adgangen til dem alle tre var da gennem St. Gjertruds Kapel, idet der anbragtes Trægittere mellem Kirken og de to østligere Kapeller, men 1720 fik Sten Basses Kapel igen Dør ind fra sydlige Sideskib i Form af et stort Trægitter med Givernes Navne og Stamtavler, nemlig Borgmester Peder Sørensen, Tolder Rasmus Bosen, Vejer Niels Henriksens Enke og Toldinspektør Jørgen Bruun; dette sjældne Stykke blev desværre brugt til Brændsel 1874. I Harene 1607–1658 fik Kirken de fleste af dens smukke Epitafier; det er det syttende Aarhundredes Borgeradel, hvis Billeder og Mindetavler endnu pryder Kirken. Men Epitafierne anbragtes efterhaanden rundt om paa alle Kirkens Piller, saa at kun 3 af dem nu findes paa de Steder, hvor de oprindelig fik Plads (Nr. 16, 21 og 23). 1673 fik Hans Jensen, Maller, efter Ordre fra Borgmester Thønne Madtzøn betalt for »Sal. Højgloulig ihukommelse Konning Fr. III's og vores itzige Allernaadigste Konning samt begge Dronningers Mayestæters Nafne at sette paa Hueluingen over Coret i Kirken«. 1688 anbragtes Pulpitur i hele Længden af Kirkens nordligste Sideskib; 1834 hvidlakeredes det med Forgyldning, 1858 maledes det mørkebrunt og 1870 blev det nedbrudt. Men foruden det store Pulpitur lod Borgere sig, særlig i Harene 1720–40, lave lukkede Stole, hele smaa Huse, baade under Orgelet og op ad Piller; disse lukkede Stole nedbrødes 1834. Da Opgangen til Kirkens Orgel, som var fra 1596, fandt Sted ad en Trætrappe indeni Kirken, tog alle disse Indbygninger (Trappe, Pulpiturer, Epitafier) næsten Synet bort fra selve det smukke Kirkerum og mørkede hele dets Indre.

Ogsaa ved Koret skete Forandringer. 1649 udskiltes de to sydligste Hvælvingsrum som Gravkapel, senere blev det kaldt »Sacristi« og brugt som saadant ved Skriftemaal. De to nordligste Hvælvingsrum brugtes til at opbevare fornemme Personers Kiste over Jorden, indtil Gravsteder kunde indrettes for dem paa deres Hjemsted; derfor kaldtes det »den adelige Begravelse«. Enkelte jordedes dog under Gulvet der, f. Eks. Præsident Claus Rasch og hans Hustru.

Ved en Hovedreparation 1805 blev Blyet taget af Taarnets

ØST.

Paa Tegningen ses et Grundrids af Kirken ved Hør 1800. Mod Syd har man de afskildrede, men udadtil sammenbyggede Kapelrum og mod Nord Latin-skolen sammenbygget med Dronning Margrethes gamle Klokketaarn; Firkanten Øst for dette er det grundmurede Sprøjtehus fra 1798 (opført efter Nyborgs store Brand 11–12 Septbr. 1797). Paa Kirkemurens Nordside ses den Døraabning, som lavedes 1595, men tilmuredes 1834, 11 Al. fra Kirkens Vestmur, og indenfor ses Pulpiturene og omkring Pillerne Kirkestolene. I Koret ser man Træskillemurene mellem Sakristiet mod Syd og Daabskapellet mod Nord.

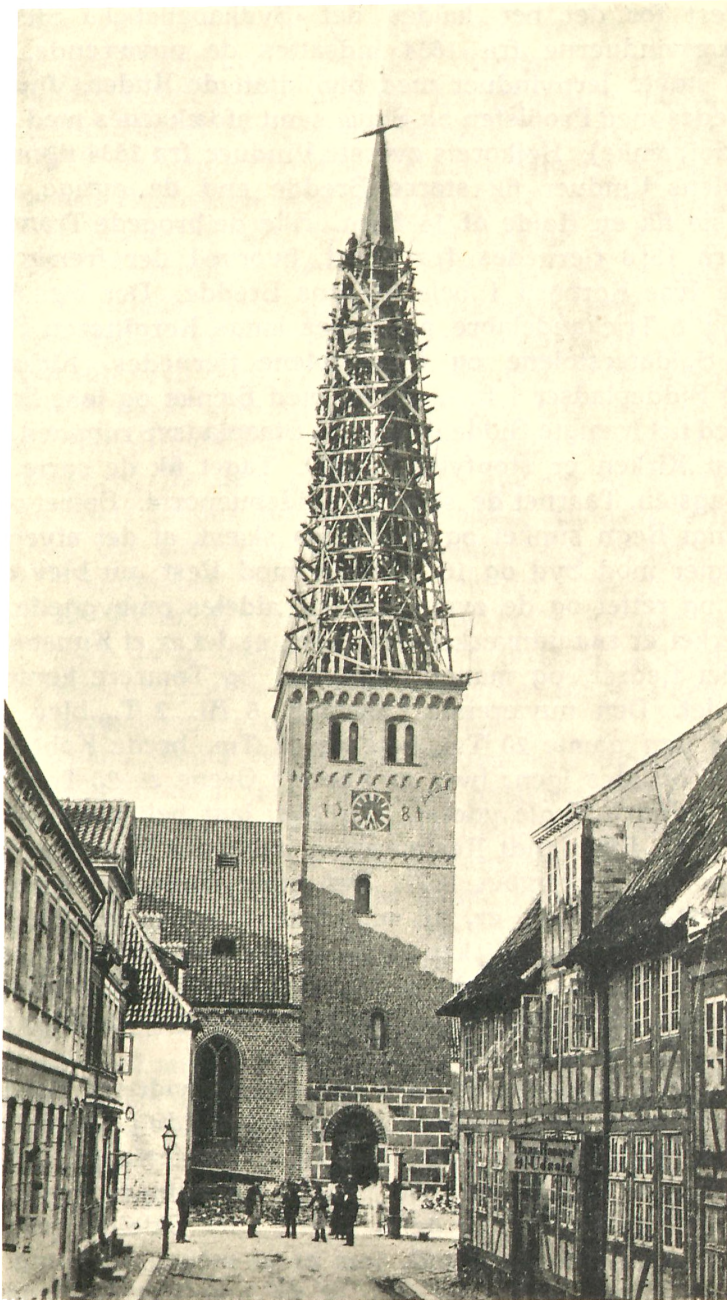
store Spir og samtlige Kirkens Tage; Spiret blev tækket med Kobber, og de øvrige Tage fik Tagsten. 1822 afsondredes Koret ved Skillerum af Mursten fra Døbefontsrummet mod Nord og Sakristiet mod Syd, dog med Døre i Skillerummene. Gravstederne under Koret blev fyldte til med Grus.

1834 foretoges, under Arkitekt Jakobsens Ledelse, en Restauration, som højlig ændrede Kirken. Den nuværende Opgang til Orgelet fra Taarnet af opførtes, og for at hindre den frie Færdsel gennem Taarnet, fik Vaabenhuset Portdøre. Kirkens Egetræsvinduer med Blyruder afløstes af rundbuede Fyrretræs-vinduer med Træsprosser og store Ruder. Vinduerne anbragtes, saa de slet ikke udfyldte de oprindelige smukke Vinduesbuer. Hvælvingerne hvidtedes, saa Frederik III's og Christian V's Navnetræk forsvandt fra Koret, og under Hvælvingernes Grader anbragtes nymodens uheldige Konsoller. Højt oppe paa begge Hovedskibets Sider indmuredes Vinduer, som gav Lys gennem Lyskasser i Taget. I St. Gjertruds Kapels Sydmur lavedes en Dør med egen Indgang for Slaverne, som fik afskildret Plads der, og Gitterdørene fra Sten Basses Kapel anbragtes nu mellem dette og St. Gjertruds Kapel, mens 1½ Al. høje Bræddeskillerum sattes mellem søndre Sideskab og Kapellerne. Et Pulpitur byggedes af nyt, og Kirken forsynedes med 70 aabne Stole, 10 Soldaterstole og 10 Slavestole. Ilde handledes der med det gamle »Forværk«, som var lavet 1596, og som 1655 var omdannet af »Anders Bildthugger i Odense«. Han hed Anders Sørensen og er den mest fremtrædende blandt de fyenske Billedsnidere fra Aarhundredets Midte. »Hans bedste Værker vidne om en brutal Kompositionsævne, som forstaar at samle et ovalt Midtbilled med brudte Gesimser og yderligere forhøje Virkningen ved store tungtbølgende Bruskornamenter og langt udtrukne Vrængemasker«. Af denne dygtige Billedskærer, som smukt repræsenterer Brusk-Barok-Stilen, har Kirken desuden Prædikestolen fra 1653 og Epitafiet over Jacob Lerche fra 1656. »Der blev betalt 11 Vogne, som wahr efter Andreas Bildthugger och hansz Folck til Odensze med det nye for Værck til Korrit«. Saavidt det kan opspørges, saa det saaledes ud: Nederst 1 Al. høj Mur, derovenpaa et Tralværk »(som altsaa kun var en Del af Forværket)« nemlig først et Egetræs Panel med 6 Fyldinger paa

hver Side af Kordøren. Ovenpaa dette en Række snoede Søjler med omtrent 6 Tommers Mellemlum foroven afsluttet af en Gebælke med kehlede Lister. Mod Nord og Syd afsluttedes Tralværket af to sværere, snoede Søjler, om hvilke Vinranker slyngede sig. Ved Kordørens Sider stod to vældige Keruber med Flammesværd; den sydligste bar det i sænket Stilling (til sidst blev det knækket ved, at Folk anbragte deres Hatte derpaa) medens den nordligste bar Sværdet løftet højt. Ovenpaa Gebælken stod udskaarne Figurer med Akantusblade imellem. Endelig afsluttedes hele »Forværket« ved, at det sjældne gamle Crucifix hængte ned fra Hvælvingen lige over Tralværket, saa man straks, naar man traadte ind i Kirken, mødte Synet af den korsfæstede, tornekroneede Frelser. Anders Sørensens rige Billedværk blev nu ødelagt. Crucifixet kastedes uden videre ned paa Gulvet tilligemed det øvrige, og Folk tog, hvad de vilde, men ingen vilde dog tage Crucifixet! Keruberne blev skaaret til Brædestykker, hvoraf der lavedes Komoder og deslige! 1923 fandt Sognepræsten den sidste Rest af dem paa Kirkens Loft, en af Kerubvingerne, og den hænger nu i Præstens Værelse bag Alteret. De udskaarne Evangelist- og Profetfigurer satte man 3 og 3 sammen, Ryg mod Ryg, som Fodstykke for en rund Bordplade, saa blev der jo to Borde, et for Præsten og et for Kordegnen! Man var praktiske Folk i Rationalismens Tid! Lucas og Johannes blev sat ned ved Kirkedøren, deres Hoveder hověledes lidt flade, saa en oval Træplade med Kirkebøssen kunde anbringes derpaa. Ja, saaledes gav man dem paa Hovedet, og i 75 Aar stod Lucas og Johannes og tiggede Penge ved Nyborg Kirkedør. Den sjældne Jerndør blev sat paa Pulterkammeret, men derom senere. Det gamle Orgel blev uden videre styrtet ned paa Gulvet, skønt det var i Mahognikasse, og Kirken fik et nyt fra Demant. Crucifixet anbragtes en Tid paa Pillen overfor Prædikestolen og endelig blev det 1870 helt sat paa Pulterkammeret i Taarnet, skilt ad og ilde medhandlet. Andre af de udskaarne Figurer fra Forværket anbragte man ovenpaa Korets Nord- og Syd-Mur. Og da Biskop N. Faber 22. Februar 1835 indviede Kirken efter Restaureringen, skrev han i Embedsbogen, at »Kirkens Forskjønnelse m. m. vidnede fordelagtigen om den Omhu, med hvilke der vaages over samme«!

Et blivende Gode fik Kirken dog ved denne Restaurering: dens nuværende Altertavle. Den gamle Altertavle, som nu hænger i Menighedshjemmet, var fra 1592 og kostede 272 Daler, hvoraf Lensmanden, Laurits Brokkenhus, gav de 40. Billedet forestiller Opstandelsen; Frelseren svæver op i en Straaleglorie med et Danebrog i Haanden som Sejrstegn; 6 harniskklædte Soldater ligge skrækslagne, og de tre Kvinder komme i Fra-stand. Billedet er meget fortegnet og utrolig naivt, men man bør alligevel se med en vis Pietet paa dette Billede, som Slægter i 242 Aar har haft for Øje som Alterbillede.

Ved en ny Restaurering indvendig 1858 forandredes Kirkens Udseende i Retning af det brogede. Hele Loftet maledes blaat, og paa Hvælvingerne anbragtes 38 forgyldte Træstjerner. Korets Sider beklædtes med Træ udstyret med rigelig Forgyldning og brogede Farver, og lignende Træværksskullerum anbragtes imellem Skibet og Daabsrummet og mellem Skibet og Sakristiet. Alteret blev forandret til gothisk Stil. Et stort Jernvindue indsattes i Muren bag Alteret, og det fik Vinduesglas af de mest skrigende Farver. Men det hele var bogstaveligt talt »forgyldt Elendighed«, thi samtidig med, at man stadsede op med Guld og Farver, forsømte man at udbedre selve Murværket, hvis Skrøbelighed tiltog Aar for Aar, indtil endelig en Grundforbedring var uundgaelig. Kirkens nuværende Skikkelse skyldtes de 2 Restaureringer 1870–71 og 1908–10, henholdsvis udvendigt og indvendigt. Ved den første, som lededes af Arkitekt Tvede, fjernedes de nordre og søndre Tilbygninger, der var meget forfaldne. Fundamenterne til alle Ydermure og Støttepiller udgravedes til den aldeles faste Bund og blev anlagte i Beton, saa man sikrede sig, at hvad der blev tilbage, nu var solidt. Alle underjordiske Kister i de »aabne Begravelser«, saavel som alle de »lukkede Begravelser« fjernedes hele Kirken over, fordi Kirken var blevet helt undermineret af dem, og Murene havde slaaet Revner ved dem. Epitafierne havde svækket Pillerne; derfor flyttedes de; alene ved et eneste fandtes 50 Jernankere hugget ind næsten til Midten af Pillerne. De nuværende Nord- og Syd-Kapeller opførtes helt af nyt; hver fik 2 Krydshvælvinger, saa Kirken har nu 6 i Koret, 12 i Skibet og 4 i Kapellerne. Det sydligste Kapel bør ikke kaldes »St. Gjertruds«, da dette laa

Kirkespiret under Restaurering (se S. 20). Til venstre Latinskolen.

helt Vest for det, her kaldes det »Sydkapellet«. I Stedet for Fyrretræsvinduerne fra 1834 indsattes de nuværende, spidsbuede, støbte Jernvinduer med blyindfattede Ruder. Vinduerne forsynedes med Profilsten og Stave samt afdækkedes med Skifersten (Solbænke). Højkorets øverste Vinduer fra 1834 tilmuredes, Østgavlens Vinduer fik større Bredde end de øvrige, og det midterste fik en Højde af 14 Alen. Alle de brogede Træmellemrum fra 1858 fjernedes fra Koret, hvorved der fremkom det venlige lyse Korparti i hele Kirkens Bredde. Der blev indlagt Gas, og 6 Trækandelabre anbragtes langs Korgitteret, Pulpiturerne, Soldaterstolene og Slavestolene fjernedes. Kirken har nu 610 Siddepladser i faste Stole; med Bænke og løse Stole vel 800; med tæt trængte Siddepladser og Staaplads rummes c. 1600, og naar Kirken er stopfyldt c. 2000. Taget fik de sorte, glacerede Tagsten, Taarnet de smukke Spidsbueporte. Spiret var ved indtrængt Regn sunket og blevet saa skævt, at det afveg 1 Al., 8 Tommer mod Syd og 16 Tommer mod Vest; nu blev det opskruet og rettet og de øverste 16 Al. aldeles ombyggede. Tømmerværket er saa udmærket forbundet, at det er et Kunstarbejde, som det fjedrer, og mange Arkitekter og Tømrere komme for at se det. Den nuværende Fløjstang, 8 Al., 2 T., blev sat op, medens den gamle 20 Tm. høje og 18 Tm. brede Kobberkugle fra 1588 brugtes igen; hver af Korsets Grene er 20 Tommer og har en mindre Kugle yderst. Der blev lagt helt nyt Kobbertag paa Spiret. Efter endt Restaurering indviedes Kirken af Biskop Engelstoft 17. December 1871. Den store Anke, som maa rettes mod Restaureringen, er, at man ikke bedre havde Øje for de sjældne, gamle Ting, Kirken ejede, at man afskrabede og afpudsede Hvælvingerne, saa de gamle Kalkmalerier ødelagdes, og at man malede Hvælvingernes Grather og Pillernes Profiler og Kapitæler røde og graa med hvide Fuger.

Alt dette raadedes der Bod paa, for saa vidt ske kunde, ved Restaureringen 1908–10 under Arkitekt Coldings Ledelse. Al den paasmurte Maling fjernedes, og Cementeringen i Pillerne erstattedes af Munkesten. De tredelte Blændinger øverst i Hovedskibet blev fundne og gennemførte i alle Skjoldbuerækkerne foroven, et interessant Fund, som er af megen Virkning i Kirkens Arkitektur. Det viste sig, at da man 1871 indlagde den

nuværende Varmvandsledning, havde man hævet hele Skibets Gulv og skjult Søjlernes Fodstykker. Kirkens ældste Gulv blev fundet under Pillen straks til Højre for Indgangen, hvorved den af 5 Lag Munkesten bestaaende Fodprofil kom for Lyset. Men da det ikke var muligt at faa alt det gamle frem hele Skibet over, nøjedes Arkitekten med at efterligne Fodprofilen, saa man kan faa et Billede af den, og ved den nævnte Pille er der saaledes nu 2 Fodprofiler, den ene over den anden under nuværende Gulvflade. Den Række Munkesten, som ligger lige over Grundfladen, er i Virkeligheden øverste Sten af den rigtige Fodprofil. Ved omhyggelig Undersøgelse af Grunden i nordre Sideskib fandt man under Gulvfladen Levningerne af alle de smaa Halv-Rundstave og de profilerede Hjørnesøjler fra gamle Dage, og fik dem gennemførte lige op til Søjlekapitælerne. Taarnets Etager blev meget nøjagtigt opmaalte af Hensyn til Uret, og det elektriske Lys, som indlagdes, brugtes første Gang 21. September 1908. Ialt er der 206 Lamper med 3395 Lys' Styrke. Heraf den store Krone 30 (480), Kronen ved Orgelet 18 (288), de to andre Kroner hver 16 (256). Kirkens daglige Belysning ved Lampetterne er Lysstyrke 1865, Festbelysning, naar Kronerne kommer til, 1280, ialt 3145 Lys.

Af Kirkens gamle Sager fremdroges nu Indvielsesmærket fra 1429, Hjulkorset i Koret; ligeledes Resterne af de ødelagte Kalkmalerier, der stamme fra en lokal Maler før Reformationen; fremdeles Caspar Finckes sjældne Jerndør, Anders Bildthuggers Figurer og det store Crucifix, den gamle Fontelukkelse og Kirkens ældste Døbefont. Efter endt Restaurering toges Kirken i Brug 23. Oktober 1910 ved en højtidelig Gudstjeneste, som overværedes af Biskop Balslev.

Af Maal, som kunne interessere og faa Betydning anføres: Kirkens og Taarnets samlede Længde 67 Al., 4 Tm., Kirkens og Kapellernes samlede Bredde 46 Al., 17 Tm., Kirkens Højde til Tagryg 27 Al., 8 Tm., til Skorsten 30 Al., Hovedskibets indvendige Højde 18 Al., 5 Tm., Nordkappellets Længde er 15 Al., 10 Tm., dets Bredde 7 Al., 8 Tm., Sydkappellets Længde 15 Al., Bredde 5 Al., 6 Tm.

4. Taarnet og Østspiret, som de nu er.

Nyborg Kirke er den højeste af alle Fyens Kirker. Generalstaben maalte 1862 Taarnet til 192 Fod over Jorden, 212 Fod over Middelvandstand. Efter Restaureringen 1871 har Landmaaler Sørensen i Odense opmaalt det saaledes:

Selve Taarnet	23.76 Meter	=	75.704 Fod.
Spiret	31.29	-	= 99.696 -
Korset med Kuglen	5.23	-	= 16.664 -
<hr/>			
Ialt:	60.28 Meter	=	192.064 Fod.

Nyborg Spir er saaledes det højeste Punkt Øst for Odense, rager $4\frac{1}{2}$ Al. op over Egnens højeste Punkt, Kogsbølle Banke, ($207\frac{1}{2}$ Al.) og er lidt højere end Vor Frue Kirke i København. I Rækken af danske Kirketaarnes Højde er det Nr. 10, nemlig:

1. Aarhus Domkirke	278 Fod.	7. St. Olai, Helsingør	216 Fod.
2. Vor Frelses, Chrhavn	276 -	8. Nakskov	216 -
3. Petri, København	248 -	9. Helligaandskirken, Kbh.	209 -
4. Roskilde Domkirke	240 -	10. Nyborg	192,004 =
5. Frederiks(Marmor)Kirken	230 -	11. Vor Frue, København	192 -
6. Christianskirken, Chrhavn.	224 -	12. Budolphi, Aalborg	190 -

Trods Spirets Højde er det aldrig blevet ødelagt brat ved Storm; og kun 1703 er Fløjen blæst ned. Taarnets Bredde mod Gaden 14 Al., 3 Tm., Bredden ind mod Kirken 11 Al., 7 Tm., Taarnet har 5 Afdelinger, af hvilke de 2 nederste havde Hvælvinger indtil 1834.

Nederste Afdeling tjener som Vaabenhus. Mod Nordøst staar den gamle rundmurede Trappegang op til Taarnet og Loftet; den er fra Dronning Margrethes Tid. Opgangen til Orgelet mod Sydøst er fra 1834; de to andre Taarnbygninger i Nordvest og Sydvest er fra 1847. Næstnederste Afdeling rummer Orgelets 5 Bælge m. m. Midterste Afdeling fører ind til Orgelet og har et Kammer for Organisten. Orgelbalkonen springer saa langt ud i Kirken, at den dækker over en halv Krydshvælving. Orgelet er fra Demant 1871 og har nu 21 Stemmer fordelt paa 2 Manualer og 1 Pedal med omtrent 1000 Piber.

Det er sjældent kønne bløde Strygestemmer, og Orgelet har desuden Klokkespil. Der er elektrisk Bælgetræden og Ringe-Signal-Apparat fra Koret. Som Dekoration udadtil mod Kirken har Orgelet smukke blanke Piber ordnede i Taarnform og Afsætninger. Længste Pibe er 6 Al.

I næstøverste Afdeling findes Kirkeuret, fra Kyhl, København 1847. Det var oprindeligt bestemt for Viborg Domkirke, men af Pengebrist kom det ikke der, og da ingen anden af Landets store Kirker, som den Gang trængte til et Ur, kunde tage det paa Grund af dets Størrelse, fik Nyborg Kirke det for godt Køb; nu vilde man ikke kunne faa et saadant Ur under 50.000 Kr., ypperligt som det er lavet i alle dets Dele og fortrinligt Arbejde som Helhed. Holdes det kun ordentlig vedlige, kan det endnu vare Aarhundreder. Alle Viserne paa de 3 Urskiver er af Kobber, og som en Morsomhed kan anføres, at i Nordskivens lange Viser, som vejer 3 kg, er indlagt et Nr. af »Nyborg Avis« for 18. Februar 1905, og Spidsartiklen i denne lyder: »Nationalmusæet meget brandfarligt« – og endnu er Musæets Stilling lige farlig! Samtlige Visere veje tilsammen 25 kg, Pendulet omtr. 100 kg. Uret drives af 3 store Lodder, hver paa omtr. 300 kg; de gaa ned mod Taarnets Bund, og det tager omt. 20 Min. at trække dem op med Haandspillet. Størst er Kvarterloddet, dernæst Gangværkets og mindst Fuldslagsloddet.

I Taarnets øverste Afdeling hænge Klokkerne: Tiklokken ved Vestsidens nordlige Lydhul, de 4 andre i Række fra Nord til Syd i Taarnets Østside i følgende Orden: Vægterklokken, Stormklokken, Mariaklokken, Tolvklokken. Efter Alder er Rækkefølgen: 1450 Mariaklokken, 1480 Tolvklokken, 1523 Vægterklokken, 1615 Stormklokken, 1642 Tiklokken; efter Størrelse: Stormklokken, Mariaklokken, Vægterklokken, Tolvklokken, Tiklokken. Mariaklokken bruges til Søndagsringning og den til ligemed Stormklokken paa de store Helligdage og ved fuld Ringning til Begravelse, de tre andre ved de sædvanlige Ringninger. Mariaklokken er kønnest i Klang, Stormklokken lettest at ringe, naar den først er sat i Gang.

Ifølge »Malmøbogen« 1529 ringes her til Lands af 3 Grunde: 1) paa Vagt, 2) til Gudstjeneste, 3) »at man kan Tiden vide i Døgnets Løb« (jvft. Vægterverset: »Om I vil Tiden vide Husbonde,

Pig' og Dreng, da er det paa de Tide, man føjer sigtil Seng«). De 8 Ringningstider er endnu væsentlig ens hele Landet over: Kl. 3, 4, 5, 7, 8, 12, 7 og 9. I Nyborg ringes Kl. 8 med Vægterklokken, Kl. 10 med Tiklokken, Kl. 12 med Tolvklokken, Kl. 2 med Vægterklokken, Kl. 4 med Tiklokken, Kl. 7 med Tolvklokken og Kl. $9\frac{3}{4}$ med Vægterklokken. Ringningen Kl. 5 Morgen og 7 Aften var for Haandværkere (Arbejdstidens Begyndelse og Ophør). Kl. 2 Ringning er for Skolerne og bortfalder i Ferierne. Ejendommelig for Nyborg er »Svenskeringning« Kl. $9\frac{3}{4}$ Aften (i Stedet for Kl. 9). Den mest sandsynlige Forklaring til dens Oprindelse er Beretningen om, at da Slaget ved Nyborg 1659 var vundet, ringede man til Kirke for at synge »Tedeum« (den gamle Lovsang »O, store Gud, vi love dig«, Nr. 2 i vor Psalmebog). Man lagde da Mærke til, at dette skete Kl. $9\frac{3}{4}$ og ringede saa siden hver Aften ved den Tid. Vist er det, at i over 250 Aar har Nyborg saaledes haft sin særlige Aftenringning, den alle Fremmede lægge Mærke til, den smukke Mindelse til alle i Byen: Istem nu vor store Gud en Aftenlovsang!

Mariaklokken er »støbt St. Maria og St. Johannes til Ære«. Paa dens Østside ses Johannes med en Kalk i den ene Haand og velsignende med den anden; Omskrift: »Sanctus Johannes«; paa Vestsiden Maria med Krone paa Hovedet og Barnet paa Arm; Omskrift: »Virgo Maria Anna«. Iøvrigt paa Latin følgende Indskrift: O, Ærens Konge Jesus Krist! Kom med Fred! Herrens Aar 1450. Der kaldes: Hosianna!« Indtil Aar 1604 var den i et rundt Taarn mod Gaarden paa Nyborg Slots Vestlænge, men kom da sammen med Vægterklokken til Kirken mod Vederlag af gammelt Kedel-Kobber.

Tolvklokken har i Skriftbaandet om Halsen 3 smaa Relieffer: 1) en knælende Konge, 2) en vandrende Konge, 3) en lille Gruppe af 2, maaske 3 Figurer. Klokkestøberens Segl staar 7-8 Tm. foran. Paa forskellige Steder i Skriftbaandet staa 4 Brakteater (smaa Mønter). Klokken hængte først i Dronning Margrethes Klokketaarn Nord for Kirken, indtil Kirketaarnet byggedes 1581.

Vægterklokken er den interessanteste af dem alle. Den er udført af en sjællandsk Støber, Oluf Kegge, og har Indskrift: »I Herrens Aar 1525. Maria, Naadens Moder, Barmhjertighedens Moder, beskyt du os mod Fjenden og modtag os i Dødens Time«.

Kirken set fra Døren

Hvad der især giver den Betydning, er dens 3 Relieffer; 1) Biskoppens Intronisation (den højtidelige Indsættelse i Bispestædet). Bispestaven holdes i venstre Haand, og et Par svævende Engle sætte Mitra'en (Bispehuen) paa. Over Hovedet er en Baldakin. 2) Monstransen (Kalken). 3) Mod Vest: Billede af en anden Biskop. Originalen til Reliefferne er Pilgrimstegn, sædvanlig af Bly eller Tin; de bragtes hjem af Pilgrimme fra de hellige Steder, de havde besøgt, og de bar dem fæstede paa deres Hat eller Kappe. Paa Klokkelegemet ses et stort Kors, dannet af Aftryk af 1 større og 4 mindre Mønter, de sidste de saakaldte Klippinge. Vægterklokken er støbt »Maria til Ære« og kom fra Slotstaarnet 1604; den kaldes ogsaa for Otteklokken, og det er med den, der ringes »Svenskeringning« Kl. 9³/₄ Aften. Navnet »Vægterklokken« er mærkeligt og stammer vist fra, at den brugtes til den tidligste Morgenringning, som kaldtes »af wecth«. I de gamle Vægtervers hedder det, »naar 4 slaar«:

Dig evig Gud ske Ære
i høje Himmelkor,
som Vægter vilde være
for os paa Jorden bor.

Det ringer nu af Vagt.
For Natten god
fald Gud til Fod,
tag Tiden vel i Agt.

Altsaa: Nu træde vi Vægtere »af Vagt«, og Klokkeringningen siger, at nu maa I selv vaage.

Stormklokken er støbt i Rostock efter Foranstaltning af Borgmester Peder Nielsen (Lerke) som dens danske Indskrift melder, og den har altid haft sin Plads i Taarnet ligesom Tikklokken, der er støbt i Lybæk og bærer Indskriften: Antoni Wisen gos mich in Lvbeck 1642.

Kirkens lille Østtaarn afbildes paa ældre Billeder helt anderledes, end det er nu. Det kommer af, at det oprindelige 9 Alen høje Taarn fra Aar 1600 blæste ned i en svær Storm, og i Stedet opførtes 1667 et kostbart, svært, firkantet Taarn med samme Form af Spir som paa det store Taarn. Men en ny vældig Storm væltede ogsaa det 1777, og først i 1779 fik Kirken det nuværende ottkantede Taarn, og Spiret fik Kuppelform. Der anbragtes en Klokke i det, og ved et Reb ned gennem Hvælvingen ringedes der med den nede fra Koret af, naar Gudstjenesten skulde begynde; det tilmurede Lydhul ses endnu

Kirken set fra Alteret.

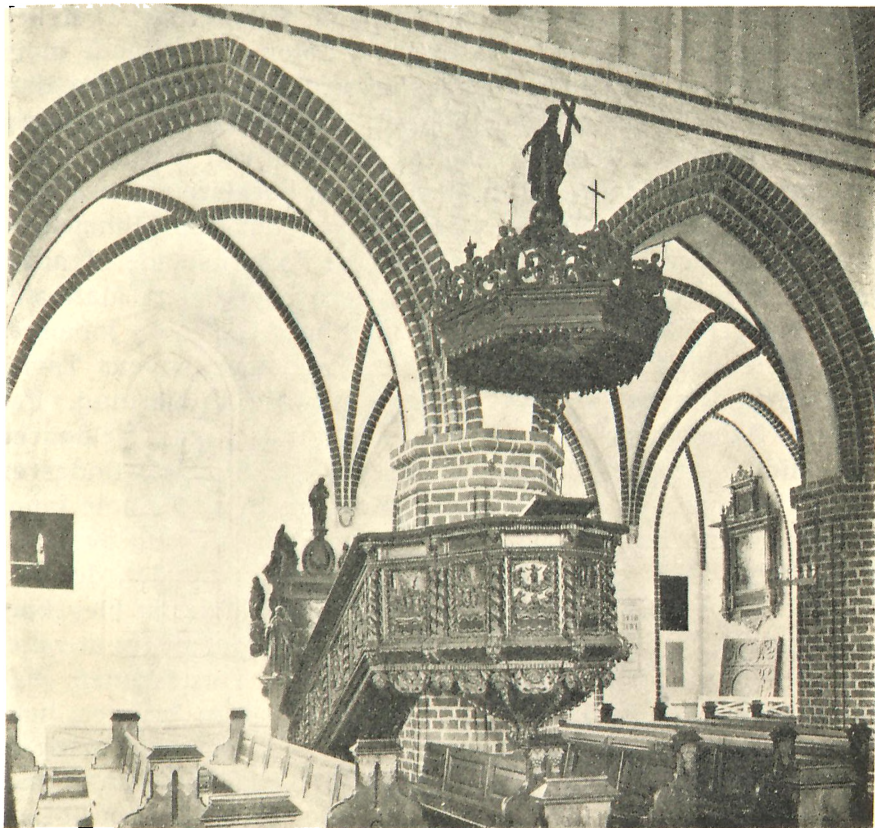
tydeligt inde fra Kirkens Loft. Spiret fik en Kobberkugle, 9 Tm. høj, og en Fløj med Hærstallet 1779; det er 1 Al., 15 Tm. lang, 9 Tm. bredt. Spiret blev senest istandsat 1871 og fik da en 4 Al. lang Fløjstang, men beholdt Kuglen og Fløjen. Spirets Højde over Taget er 14 Al., 8 Tm., over Jorden 42 Al., 4 Tm.; dets Tværmaal er 2 Al., 10 Tm. Kuglen med Spiret er 6 Al., 5 Tm. 1838 fik Kuppelen Blybeklædning, før havde den Kobbertag. Saaledes er Historien om Østspir Nr. 3.

5. Kirkens Indre.

Alle Kirkens 4 Lysekroner ere af Malm, ikke af Messing (Malm er Kobber blandet med Tin; Messing er Kobber blandet med Zink).

Kirkens ældste Lysekro­ne (se S. 25) har man straks lige for sig, naar man træder ind, et enestaaende Stykke i Danmark, skænket 1589 af Borgmester Mads Lerke og hans første Hustru, Maren Lerke. Den er i gotisk Stil, hvilket kendes paa, at Ærmene ere løftede opad, medens Renaissance-Lysekronerne har hængende, buede Ærme. Lysekronen hænger i en Mandella ∩: Maria med Mandelglorien. »Glorie« kaldes jo Straaleglansen om de Helliges Hoved; men naar man vilde gøre det rigtig godt, lod man Straalekransen gaa udenom hele Skikkelsen, og da denne er aflang, fik Glorien Mandelform; deraf Navnet. Men baade Gotiken og Mandelglorien tyder hen paa, at Kronen maa tilhøre en meget ældre Tid end det Hæ, da »Mads Lerke gav 50 Rdlr., og for denne Sum blev købt en Lysekro­ne«. Sandsynligvis er den købt fra en eller anden Kirke herhjemme eller i Udlandet, thi efter dens Stil er den fra XIV Hærhundrede, mens Kirkens andre Lysekroner er i Renaissancestil. Ved Kordøren hænger Kirkens største Lysekro­ne (se S. 27), skænket 1640 af Borgmester Peder Nielsen og Hustru, Sidsel Knudsdatter; den vejer 735 Skaal­pund, og indeni Kronen findes de 12 Apostles Figurer af massivt Malm. Lysekronen i nordre Sidegang er skænket 1685 af Raadmand Søren Thomsens Enke, Karen, og den i søndre Sidegang af Borgmester Peder Sørensens Enke 1740.

Prædikestolen er fra 1653, og den er sammenstykket af den Prædikestol, som Mads Lerke 1605 lod lave til Kapellet i Humlevænget, men aldrig blev tagen i Brug (se Side 4) og af den Prædikestolsopgang, som Lensmand Laurids Brokkenbus'

Prædikestolen.

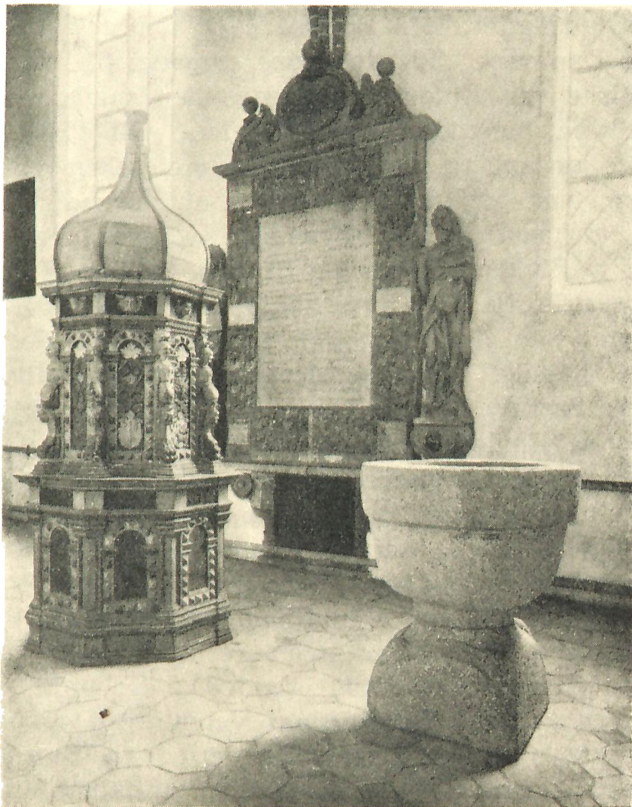
Enke, Karen Skram, Datter af Søhelten Peder Skram, 1620 lod lave til den meget forfaldne Prædikestol i Slotskirken. Da Gudstjenesterne i Slotskirken ophørte omkring 1650, var en Prædikestol dér jo overflødig, og da Vor Frues ældste Prædikestol den Gang var kassabel, blev Mads Lerkes Prædikestol og Karen Skrams Trappeopgang ført til Odense, hvor Anders Bildthugger

(se Side 16) fik 68 Mark, 12 Skilling for at samle den til et Hele, og det smukke Arbejde, han fik ud deraf »blev saa paa 4 Vogne aget til Nyborg«. At det er sammenstykket Arbejde, ses tydeligt af, at Trappen ender med en overskaaren Søjle ind mod Prædikestolen, og Trappens Overkant er meget forskellig fra Prædikestolens; ydermere har Trappen Halvfigurer i Relief, Prædikestolen Helfigurer i Udskæring. Men det er godt gjort, og begge Slags Arbejder er mønsterværdige. Egetræs-Prædikestolen har 6 bibelske Fremstillinger, nemlig fra Trappegangen regnet: »Dommen over Jerusalem« (altsaa vel: Forudsigelsen om Jerusalems Ødelæggelse), Jesu Daab, Forklarelsen paa Bjergget, Nadverens Indstiftelse, Opstandelsen og Jesu Himmelfart. Desuden er der Ansigter, Dru eklaser og Akantusblade. Trappegangen har de 4 Evangelister med deres Symboler: Matthæus med Barnet, Markus med Løven, Lukas med Oksen og Johannes med Ørnen. Paa Døren ses: Moses modtager Lovens Tavler og foroven Karen Skrams Vaaben: En halv Enhjørning. Paa Dørens Sidestykker staa et Par smukt udskaarne Helfigurer. Paa Midten af Prædikestolens »Krone« (∩: Himmel) findes en større Kristusfigur, som bærer et Kors, medens 7 Engle langs Kronens Rand holde Kristi Pines Tegn: Paa en Stang Svampen med Eddike; Korset han bar, til han segnede; Spydet, der blev stukket i hans Side; Hammeren, hvormed Naglerne blev huggede ind; de tre Figurer mangle Symbolerne (det plejer at være: En af Korsnaglerne, Knibtangen, hvormed Tornekronen blev holdt, mens den bankedes paa, og Stigen, som brugtes, naar Korset blev rejst). Mærket H. S. viser, at Anders Sørensen er Mester for den smukke Prædikestol. 1871 prøvede man at undlade »Himlen«, men 1875 maatte den atter op af Hensyn til Lydforholdene.

Som Prydelse har Kirkens Sidegange 3 Skibe. Det ældste, et Krigsskib, kaldet »Staden Nyborg«, skænkedes 1774 af Sølauget; det hænger ved den nordre Dør og er lavet af Skibsbygmester Bonne Bonnesen. Ved Restaureringen 1834 erstattedes det af et nyt Skib: »Nyborg«, ligeledes skænket af Sølauget og lavet af førstnævntes Sønnesøn, Skibsbygmester Rasmus Julius Bonnesen. Ved Restaureringen 1858 blev det ældste atter fornyet, og det yngste fik den tilsvarende Plads i Sydskipet. Det 3die Skib, »Nordskov«, mod Vest i nordre Side-

gang, skal være Modellen til et stort Skib af samme Navn, hjemmehørende i Nyborg, bygget paa Huernakke Skibsværft. Modellen ejedes af Lieutenant ved 3. Jægerkorps i Nyborg, Lund, som faldt i 1ste sønderjydske Krig. Hvem der har lavet Model-

Fontelukkelsen fra 1585.

len vides ikke, men det er bygget paa Spanter, nøjagtigt som et Skib bygges, og ligner til de mindste Enkeltheder det store Skib. Lieutenant Lund tiltaklede det som fuldtrigget og forærede det til sin Ven, Lieutenant ved 3. Jægerkorps Peter Gabriel Klein, og dennes Brodersøn, svensk Konsul Grosserer P. G. Klein, har ladet det fuldstændigt reparere og skænkede Nyborg Kirke det 1887.

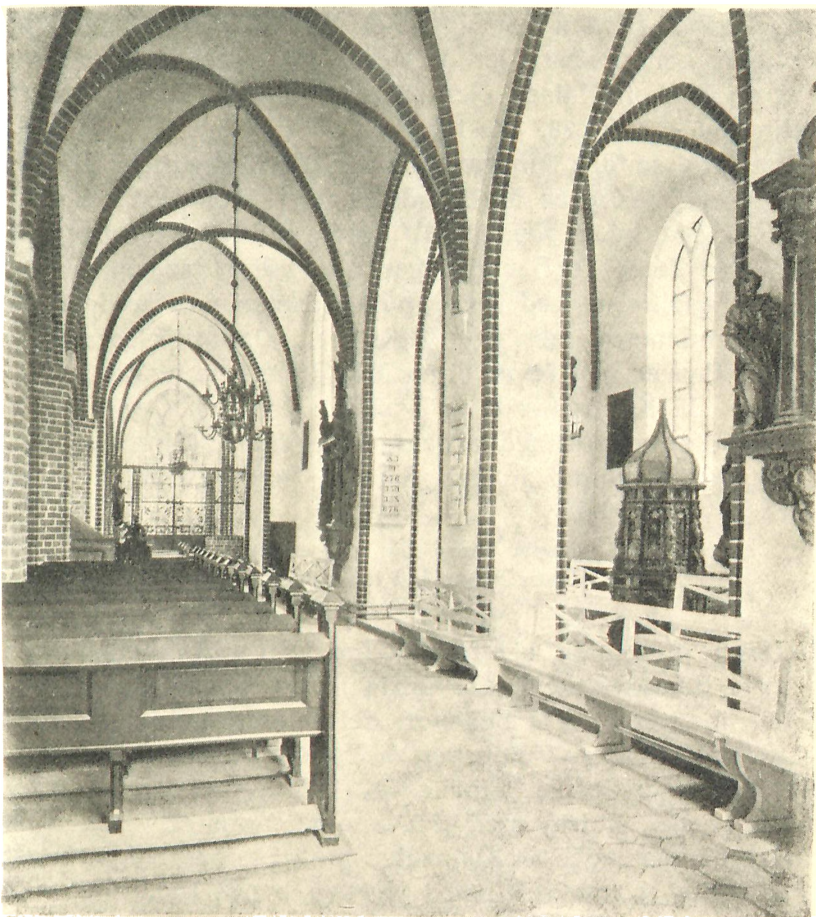
Kirkens Hoveddør og Stolestadernes Sidestykker afstemtes og dekoreredes 1910 ved Nationalmusæets Kunstmaler Møller Jensen.

I Sydkapellet staar et af Kirkens mærkeligste Stykker, det »Tralvværk«, som Borgmester Peder Jensen Skrivers og Hustru, Johanne Knudsdatter, 1585 skænkede, og som er det eneste i sin Art i hele Danmark. Alle de andre er gaaet til Grunde; kun i Ulfborg Kirke ved Ringkøbing findes den smukt restaurerede Overdel til en lignende »Fontelukkelse«. Billedskærerne begyndte med at lave en udskåret »Himmel« eller »Krone« over Døbefonten, men derfra skred man til at forvandle det Hele til et eneste udskåret vældigt Trætaarn, som det her ses. Den bestaar af to Stykker: Foden og Himlen, hvilken sidste hængte i et Tridseværk. Naar et Barn skulde døbes, hejsedes »Himlen« op, og Fonten stod til Tjeneste; efter Daaben sænkedes »Himlen« atter. Det smukke billedlige deri er, at ved Daaben aabnes Himlen for Barnet, ligesom der i Beretningen om Jesu Daab staar: »Og se Himlene aabnedes for ham« (Math. 3, 16). Ved Restaureringen 1834 kasseredes denne store Sjældenhed og flyttedes fra sin oprindelige Plads i Rummet Nord for Alteret ind i »de Adeliges Kapel«, der da brugtes som et Slags Pulterkammer, og Døbefadet blev anbragt paa et Fodstykke, der blev sat sammen af 3 af Anders Bildthuggers udskårne Figurer fra »Forværket« ved Koret. Ved Restaureringen 1870–71 blev det sat op paa Kirkens Loft. 1901 reddedes det ind til Nationalmusæet, men ved Dr. Mackeprangs Velvillie lykkedes det 1911 at erhverve det tilbage til Kirken. Hermerne paa »Himlen« er ikke skønne, men det Hele er en Sjældenhed af dansk Billedskærer-kunst. Peder Jensen Skrivers Bomærke findes paa Kronen.

Kirkens ældgamle Font, som Fontelukkelsen i sin Tid har været anbragt over, staar ved Siden af. I Form af Vase og i Udstyrelse med et Menneskeansigt paa hver af Fodstykkets Hjørner slutter den sig nøje til en særlig Gruppe Granitfonte, som høre hjemme i den østlige og sydlige Del af Fyen. Højden er 1 Al., 16 Tm., Bredden foroven 1 Al., 10¹/₂ Tm., og Hulningen 1 Al. dyb. Ogsaa den har ført en omtumlet Tilværelse. 1871 sattes »det gamle Vievandskar«, som den da kaldtes, ud paa Kirkegaarden, Aar 1900 skænkedes den til St. Hans Kirke i

Hjørring, hvor den brugtes som Døbefont, indtil det 1918 lykkedes at skaffe den tilbage, ligeledes ved Dr. Mackeprangs Hjælp.

I Stedet for det gamle »Forværk« fik Koret først et

Kirkens søndre Gang.

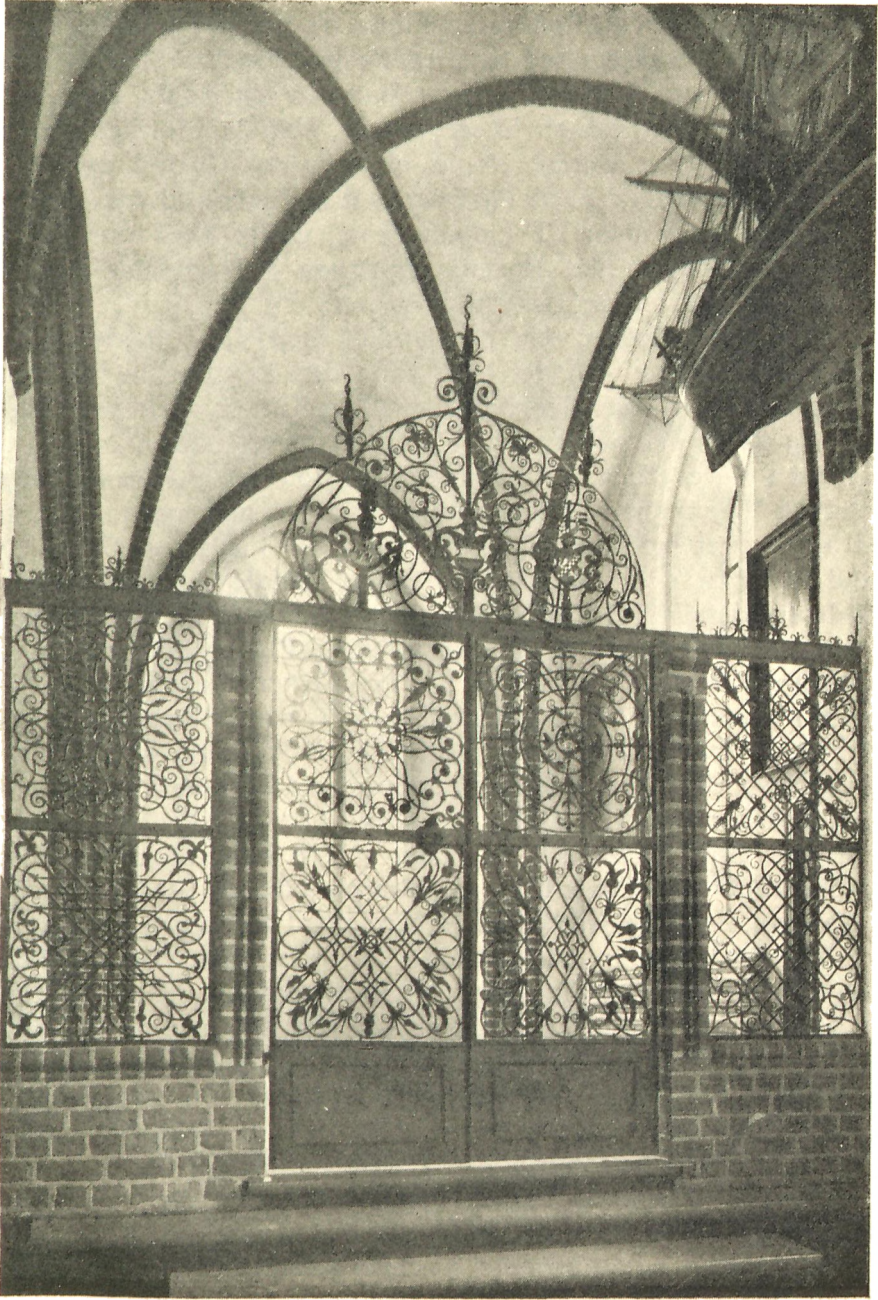
Smedejernsgitter, men 1909 et paa Murstensfundament hvilende smukt Træ-Arbejde i Stil med det øvrige Kor. De af Anders Bildthugger (se S. 16) udskaarne Figurer, som det er lykkedes at redde fra Undergang, blev opstillede saa nær som muligt ved deres oprindelige Sted. Ud mod Hovedskibet har man, fra Nord

til Syd: Matthæus, Markus, Lukas og Johannes, ind mod Korsøjlerne: David med Harpen og Døberen med Lammet, og paa det nordlige Murværk: Jeremias og en anden af Profeterne, men hvem kan ikke afgøres, da det, han har haft i Hænderne, er gaaet tabt. At den nordligste er Jeremias, er derimod klart af, at han som Præst (Jer. 1,1) har Røgelseskarret i venstre Haand og Flag om Halsen (Jer. 27,2: »Gjør dig Flag og læg dem paa din Hals«; jvfr. 28, 12–13).

Paa det søndre Murværk hviler den prægtige Gitterport fra 1649, et Kunstværk af Smedearbejde. Mesteren for det er Caspar Fincke, hvem Kristian IV kaldte ind fra Bayern; fra 1610 til sin Død 1655, 71 Aar gl., har han udført saa sjældne Arbejder som Gitterne ved Ringrendingsporten paa Frederiksborg og om Rundetaarn, men kun 3 Kirker i Danmark foruden Nyborg har Prøver paa hans Gitter-Mesterværker, nemlig: Aarhus Domkirke, St. Knuds Kirke og Roskilde Domkirke, hvilken sidste har det berømteste Smedearbejde i Danmark: Gitterdørene for Chr. IV's Kapel, under hvilket han har sat med smedede Bogstaver:

Caspar Fincke bin ich genant,
dieser Arbeit bin ich bekant.

»Denne lunefulde, selvfølende Indskrift udtrykker glimrende den ægte Haandværkerære: aldrig levere Sjuske-Arbejde, men kun det, man kan være bekendt; det samme gælder for Resten ikke alene Haandens, men ogsaa Håndens Arbejde. Det ejendommelige ved Caspar Finckes Kunst er, at han laver altid Kvadrater, men aldrig med det samme Mønster. Paa Rundetaarn er der saaledes 54 Kvadrater med 54 forskellige Mønstre; det »konstige Jernværk« her i Nyborg har 8 Kvadrater med 8 Mønstre. Nederst mod Nord har man de ejendommelige »Krebskløer«, som kun findes paa hans seneste Arbejder. Ovenover har vi den ni-oddede Stjerne; nederst i nordre Dør det for ham ejendommelige »Firkløver-Ornament« og ovenover dette en Rosenkrans (Kapellet var jo bl. A. for en Rosenkrantz – saa laver han en Rosenkrans af Jern!). Underst i den sydlige Port har vi Tulipaner og derover »Sneglen«, den runde Kredslinie, som stadig udvides. Øverst mod Syd 8 mod hinanden vendende

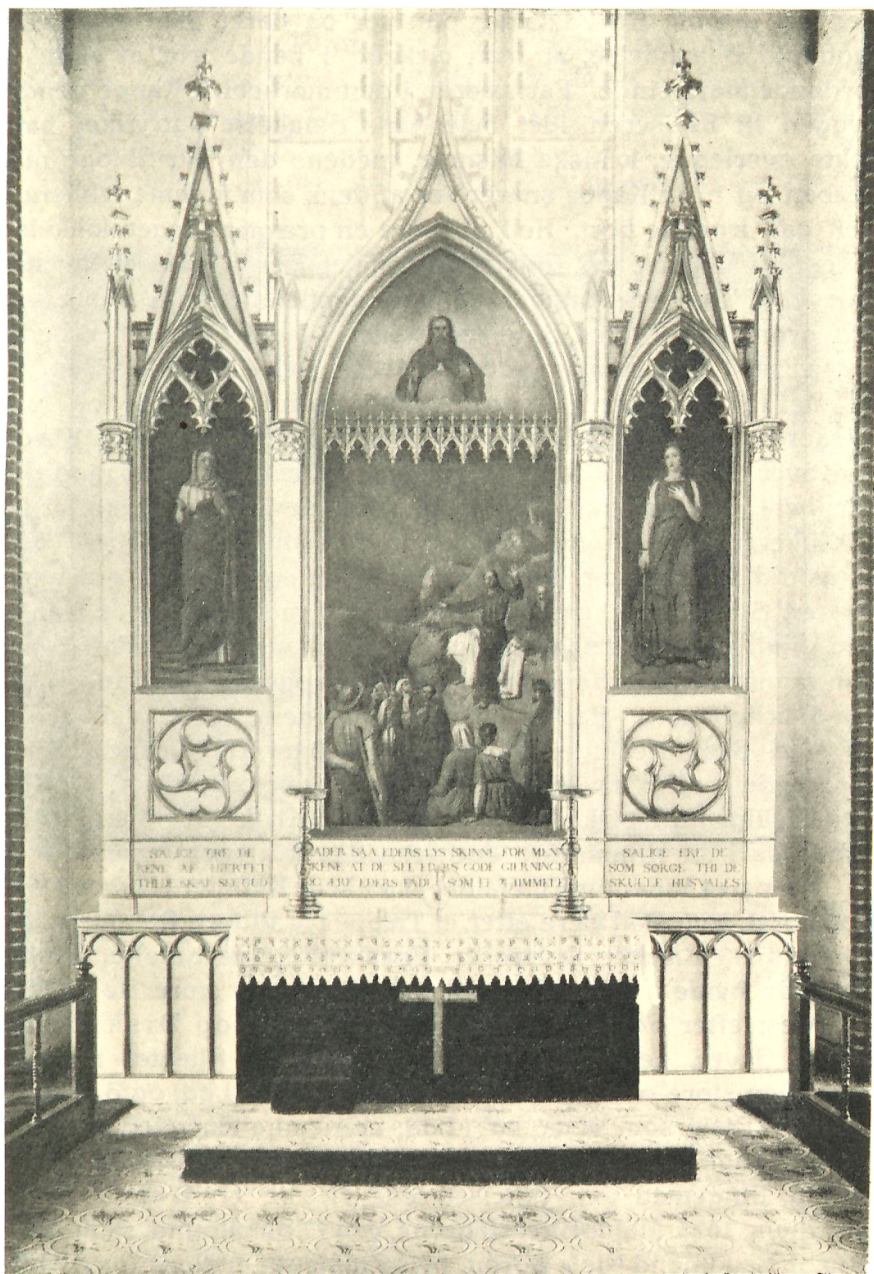

Caspar Finckes Gitterport.

Hjerter, som mødes i Kvadratets Midte og nederst endelig, midt i et Felt af Firkanter med Sceptre, Caspar Finckes Mærke, som findes paa hans fleste Arbejder: Hammer og Nøgle overkors. Man siger, at det var en Reservenøgle, som kunde files ud og bruges, hvis den rigtige Nøgle blev borte. Oventil afsluttes Kunstværket ved en prydelig Bue med 3 Vaabenskjolde; under de sorte Frisers staar I F (Johan Friis), under Krabbernes K K (Karen Krabbe), under Rosenkrantzernes H R (Holger Rosenkrantz) og tværs over Portene 1649.

Men hvorledes er der nu handlet med dette Mesterværk? Utroligt! 1834 tog man det bort, satte den ene Portfløj ud som Laage i en Mur, der blev opført mellem Kirken og Præstegaarden, og satte den anden paa Pulterkammeret i Rummet nordøstligst i Koret. Naa, det sidste stod jo dog altsaa skærmet mod Vind og Vejr, men ved Restaureringen 1870 blev ogsaa det sat ud og forenet med det andet til samme Mishandling. Storm og Slud gik hen over det, Gadedrengene hængte sig i det og ruskede tilsidst en hel Kvadrat løs. Først 1909 blev Caspar Finckes Værk reddet tilbage til sin oprindelige Plads. Maa det lære kommende Slægter at værdsætte vore Kirkers gamle Skatte.

Korets største Prydelse er Ælteret, som tilligemed Ælterbilledet er fra 1834, men dets smukke Hvidlakering og Forgyldning er en Gave fra Malermester Bernhard Sørensen 1914; samtidig fik Ælterfoden Hvidlakering og forgyldte gotiske Ornamentter i Kirkens Stil. Æltertavlen er malet af C. F. Eckersberg († 1853), og Midterbilledet forestiller Jesu Bjergprædiken. Ved nærmere Beskuen er der et Udtryk af Beaandethed i Frelserens Æslyn, og Tilhørergruppens udtrykfulde Ænsigter leder Tanken hen paa Udlægningen af Lignelsen om Sædemanden. Den midaldrende Mand, som er krøben helt op paa Klippen turde være Billede paa Stengrunden – hurtig Opvækst, hurtig Visnen, fordi den ej har Rod. Den unge grøntklædte Pige, som halvt sidder, halvt ligger, med Ryggen til, er hun ikke af dem, hos hvem Verdens Bekymring og Rigdoms Forførelse kvæler Ordet? I den store Kreds af spændt opmærksomme Tilhørere, der danne en tæt Klynge til Venstre, ser man mere end en, som kan lignedes ved Vejen, hvorpaa nogle spredte Sædekorn faldt, men blandt dem er der dog mindst en, i hvem det bar 100 Fold, den unge Kvinde

Alteret.

med det grønne Hovedklæde; hun ser og hører med en saa andagtsfuld Beaandelse, at man virkelig i hende tror at skue en vordende Martyrinde. Farisæeren i den mørkeblaa Kappe vender Ryggen til Frelseren, idet hele hans Skikkelse udtrykker hans Sekts overlegne, kritiske Misnøje, medens den Skriftkloge med Turban og brun Kappe snarere er af dem, som komme tvivlende, men gaa troende bort. Helt til Højre en prægtig Tiggerskikkelse, længst til Venstre en fortræffelig malet Hyrde med et levende Udtryk af Opmærksomhed, og den gamle siddende Kone ved den grønklædte Piges Side medvirker til det Præg af ærbødig Opmærksomhed, som er udbredt over hele Tilhørerkredsen.

De to Sidefigurer er usædvanlig smukt levende og følte Allegorier, mod Nord »Troen« i hvid Kjole med et rødt Klædebon over, hun har Korset i Haanden og læser i Ordet; mod Syd »Haabet«, den smukkeste af dem. Den ranke Kvinde støtter sig til Ankeret, gennem hvis Ring hun har stukket sin Arm. Med tillidsfuld Ro og from Fortrøstning i Blik og Holdning staar hun paa en Strandbred ved det brusende Vand, selv klædt i en af Hav-Vinden bevæget søgrøn Kjole. Foroven ses »Alvisheden«: Gud, som favner hele Verdenskloden, men som ogsaa leder Tanken hen paa Kærligheden: »Saa elskede Gud Verden«. (Ph. Weilbach).

Ved Restaureringen nedlagdes 1910 et Dokument i Alterbordet; det ender saa kønt med: »Veni Sancte Spiritus! (∴: Kom Gud Helligaand). Glæde os Gud i sin Kirke her paa Jorden! Glæde os i sit Himmerig! For Jesu Skyld alene! Amen«.

Tæppet indenfor Knæfaldet skænkede Kvinder i Nyborg 1910. Mønsteret, som skal være efter et Tæppe fra Viborg Domkirke, har skiftevis i 3 Rækker: Juleroser, Paaskelilier (de gule) og Pintselilier (de hvide), altsaa Symbol paa Kirkens 3 store Højtider.

Næst efter Fonten i Sydkapellet er Kalk og Disk Kirkens ældste Gaver, personligt brugte af skiftende Slægter nu i 340 Aar! Den store smukke Sølvkalk, som vejer 74 Lod, og den dertil hørende Disk, som vejer $20\frac{3}{4}$ Lod, er nemlig skænkede 1583, og den prægtige Vinkande paa 130 Lod, forgyldt udvendig og indvendig, tilligemed den fintciserede Feske til Brød og Vin blev givne 1626. Malm-Alterstagerne, vog 77 Skaalpund, skænkedes 1649 af Raadmand Niels Bosen, hvis Epitafium er Nord for Alteret; de tændtes første Gang Kyndelmisshedag (2. Februar) 1650.

Kirkens nuværende Marmorfont er lavet af Billedhugger

Evens 1876, men Messingdøbefadet er en Gave fra Sidsel Knudsdatter 1645. I Bunden er et Basrelief af Marias Bebudelse, og baade paa Randen og i Bunden ses Hjorte i stærkt Løb (Ps. 42,2: »Ligesom en Hjort skriger efter Vandstrømme, saa skriger min Sjæl til Dig, o Gud!«)

De smukke Glasmalerier (ikke Glas-Mosaik, Kathedralglas,

Kirkens Alterkar: Kalk og Disk er Gaver fra Lensmand i Nyborg, Lavrids Brokkenhuus, Søn af Frands Brokkenhuus, Helten fra Svarteraa og Varberg, og hans Hustru Karen Skram, Datter af »Danmarks Riges Vovehals«, Peder Skram. Kanden og Alterbrødsæsken er skænket af deres Datter og Svigersøn, Lensmand i Nyborg, Jacob Ulfeld.

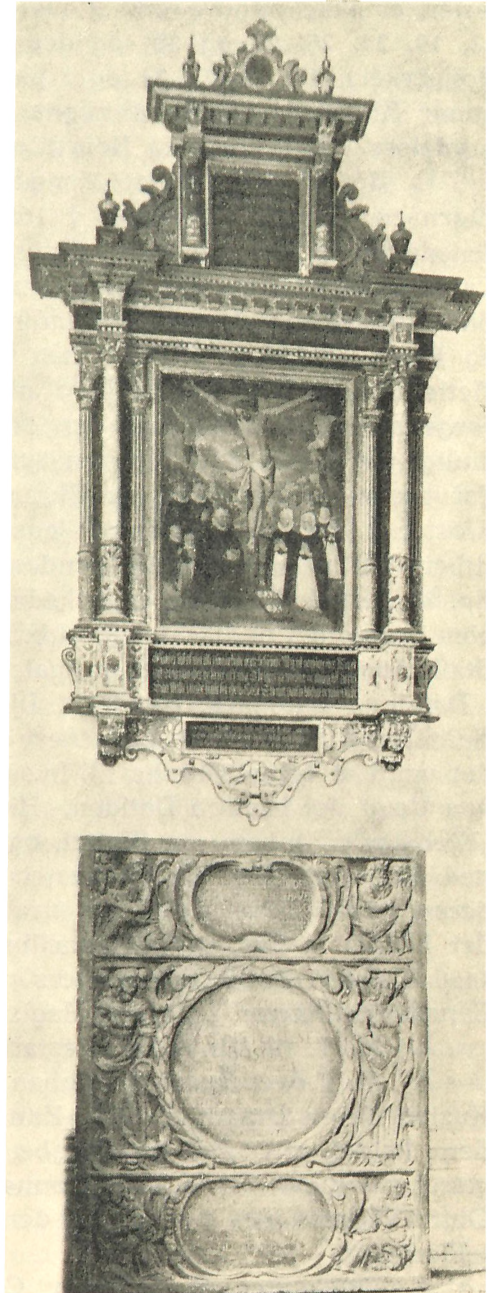
men Maleri paa Glas) anskaffedes 1896 for Kirkens Midler og forestille de hellig tre Konger. Den sydligste har Pungen med Guld, den midterste Krukken med Røgelse og den nordligste Karret med Myrrha. Ovenover findes mod Nord Danmarks Vaaben, »hvor Løver springe, Hjerter staa i Brand«, 3 Løver 9 Hjerter, og mod Syd Nyborgs Vaaben: en Borg med Maane og Stjerne over. Allerøverst lyser Bethlehemsstjernen.

Ved Restaureringen 1908 – 10 fandtes Hjulkorset paa Pillen Nord for Alteret; det er et »Indvielseskors«, hvor Biskoppen har salvet Kirken med Vievand. Der har vel her, som Skik var, været ialt 12 saadanne Korsmærker, vistnok som Symboler for de 12 Apostle, der var som Bærere af Kirken; men her er kun dette ene tilbage. Resten af Kalkmalerierne i Skjoldbuerne vise Jesu Gravlæggelse og Opstandelse.

Kirkens sjældne Crucifix (se S. 25) findes nu paa Korets Nordvæg. Man har to Slags middelalderlige Crucifixer: de romanske og de gotiske, som lettest kendes paa, om Frelseren har to Nagler, en gennem hver Fod, eller kun en Nagle gennem begge Fødderne. Det er et helt forskelligt Grundsyn, som ligger bagved: de tonaglede, romanske, vise os Kristus som »Sejrsfyrsten fra Livets Træ«, medens de etnaglede vise os »Smerternes Mand«, det lidende Guds Lam. Medens de sidste lægge Vægt paa at fremstille Lidelsen og altid har Frelseren tornekronet, har de ældste, de romanske, oftest Frelseren med Kongekrone paa. Crucifixet her er ualmindeligt realistisk, gribende i Fremstilling af Lidelsen, og det er sjældent stort, 7 $\frac{1}{2}$ Al. højt. Kristusfiguren maaler 3 Al. 6 Tm., baade fra Tornekronen til Fødderne, og fra Fingerspids til Fingerspids. Ved Enden af Korsarmene findes 4 bibelske Fremstillinger: nederst Syndefaldet; mod Skibet: Abraham ofrer Isak; øverst: Kobberslangen i Ørkenen og mod Alteret: Absalon dræbes. Tidens Tand har gnavet det sidste stærkt, men man ser Absalon hænge i Træet, og Joab og en anden ride ind paa ham og gennembore ham. Den samlede Tankegang i Billederne er denne: Synden kom ind i Verden ved Mennesket; Abraham ofrede sin eneste Søn, Forbillede paa, hvorledes Gud har ofret sin Søn for vore Synders Skyld; ved i Tro at se hen til Kobberslangen blev Israelitterne frelste fra Giften, – vi har Syndens Gift i os – se hen til Jesus, for at du skal leve og ikke dø! Men den, der bliver i sine Synder uden at se hen til den Korsfæstede, vil omkomme i sine Synder, ligesom Absalon.

Den Sølvpokal, som staar paa en Hylde i Kirkens sydøstre Hjørne, blev 1911 skænket som Minde om Major R. L. von Münnich, en af Heltene fra 1848 – 50. Indskriften lyder: »Fra erkjendtlige Borgere i Nyborg, fordi du stred og led for Konge og Fædreland«. Han fik den Aarsdagen efter Istedslaget.

Som Vægprydelse har Kirken 14 Epitafier (Ep.) og 13 sorte Marmor-mindetavler (M. T.), til dels sjældne og af stor historisk Værdi. 4 Ep. er af Træ (Nr. 6, 12, 25 og 30) og 9 af Sandsten (Nr. 1, 5, 13, 19, 24, 27, 29, 34 og 38); der er 7 Malerier, 3 Ligsten og et Gipsbas-relief. Hvem der har lavet disse Stenrammer, kan endnu ikke siges; der synes at have været en 2-3 Stenhuggere, som efter hinanden har arbejdet i Nyborg, især en i 1620erne, en anden i 1650erne. Det vil af følgende Oversigt mærkes, hvor beslægtede og indgiftede disse Led af Nyborgs Borgeradel vare, og at ikke mindre end 4 Personer er afbildede to Gange: Sidsel Knudsdatter (Ep. 6 og 19), Anna Pedersdatter (Ep. 19 og 27), Sidsel Lerke (Ep. 1. og 12) og Marie Nielsdatter (Ep. 25 og 29). Ligeledes at 12 af de 13 Ep. inde i Kirken ere fra 1607-58. Altsaa i kun 50 Aar blev Kirken saaledes prydet! Saa kom Svenskekrigen og efter den kun det lille Ep. 25. Af de Ep., som havde Ma-

Epitafie og Ligsten (se S. 43).

lerier, er ikke mindre end 7 malede paa Kobberplader (Nr. 1, 12, 19, 24, 25, 27 og 30) og der er 8 Bomærker (Nr. 5, 12 (to Bomærker), 13, 19, 27, 34 og 1 paa Fontelukkelsen). Naar den gamle Alttertavle (se S. 18) regnes med, har Kirken ialt 39 Vægpyrdelser. Gaar man fra Hoveddøren til Højre, har man:

1. Ep. af Sten fra 1653 med Maleri paa Kobber af Knud Bjørnsen, Borger i Nyborg, † 1654, hans 2 Hustruer, Gjertrud Jensdatter, † 1633, og Mette Clausdatter, † 1669, og deres Søn, Captajn, Overformynder Bjørn Knudsen, † 1679. Hans Hustru, Sidsel Lerke, var Datter af Raadmand Jacob Lerke, saa hendes og Bjørn Knudsens Billede maa ogsaa findes paa Ep. 12. Da Mette Clausdatter senere blev gift med Borgmester Laurids Jørgensen, † c. 1680, kan den 5te Person længst til Venstre muligt være ham, idet Figuren synes at være tilføjet senere, — Farven er blegere (man har Eksempel paa det samme i Skøfde Kloster i Sverige). Gjertrud Jensdatters Broder, Niels Jensen Riber, har vi paa Ep. 25, hendes Søster Inger Jensdatter paa Ep. 34. Knud Bjørnsen skænkede Kirken en Sum, som delvis blev brugt til Prædikestolens Udarbejdelse 1653, dels til Orgelets Staffering. Epitafiebilledet er malet af en af de dygtigste Malere i Datidens Danmark, Henderik Dittmarz, † 1677 i København. Naar Knud Bjørnsen — og senere andre — kaldes »Borger«, er det værd at lægge Mærke til, hvorfra det Ord stammer, og hvilken Vægt det havde i Datiden. Historikeren Langebæk skriver: »Kjøbstæder opkom om Slottet, og de, som sig saaledes har sat ned hos noget Slot eller befæstet Borg, ere blevne kaldte »Borgere«, hvilket Navn siden har strakt til alle Købstædboere«. Og det hedder f. Eks. ved Folketællingen i Nyborg: »1770 var der 1450 Sjæle ∴ Borgere 346; ellers ere Indvaanere: Sognepræsten, Capellanen, Rector, 2 Hørere, Magistraten, Haandværkere« o. s. v.

2. M. T. til Minde om Restaureringen 1870—71.

3. M. T. over Apotheker Johan Baltazar Rieffesthal, † 1789, og Hustru Karen Braadt, † 1796. Han ejede Apotheket, »Dragegaard« kaldet, efter Anders Draghe (c. 1483); siden 1705 har den været Apothek. To af hans Sønner blev Præster og to af hans Døtre Præstekoner paa Fyen, den ene gift med Provst Crone i Flødstrup.

4. Ottekantet M. T. over Capitain Johan Beckman von

Åderndorf, † 1664, og Hustru Maria Qvehrenbeims. Indskriften er paa daarligt Tysk; forneden pryde to Vaabener.

5. Ep. af Sten fra 1625 over Borgmester Hans Walter, † 1603, og Hustru, Gjertrud Pedersdatter, † 1621. Han var en af de 8 Borgere, som 1584 paa Byens Vegne mødte ved Prins Christians (Chr. IV) Hylding i Odense. Paa Ep. findes et Bømærke og følgende Rim:

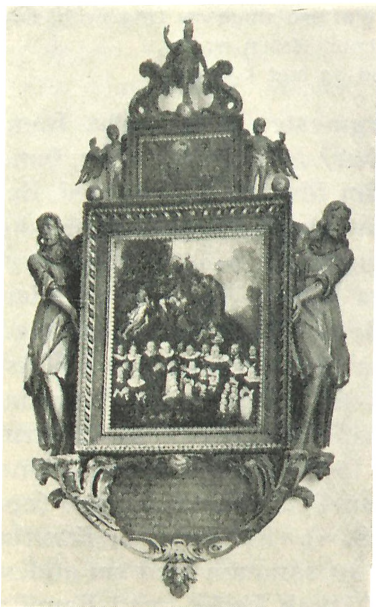
O, hvad lever den rolig — der Gud og sin Næste tjen trolig.
 O, Menisk, tænk og giv paa Ægt — hvad er du andet i al din Pragt
 end et Blomster og skrøbeligt Græs — der af saa ringe en Ting nedblæs;
 se nu kan du være stærk og fær — lidt imod vissen og tør,
 i Dag Urt i Bram og Flor — i Morgen død og lagt i Jord.

6. Ep. af Træ fra 1607 over Borgmester Matz Lerke. Rammen er sikkert af en Nyborg-Snedker, men heller ikke hans Navn kendes endnu lige saa lidt som Mesternavnene ved Ep. 12, 25 og 30. Maleriet er af Johan a Enum, en god, men ikke fremragende Maler (1573–1615 i Danmark, senere i Varberg, Sverige). Det fremstiller Kristus paa Korset, og i Forgrunden Mads Lerke med 2 Hustruer og 8 Børn. Mads Lerke var med ved Hyldingen i Odense (se Ep. 5), og 1607 byggede han i Slots-gade den prægtige gamle Gaard, der nu bruges som Musæum. Han var Kirkeværge og gav 1589 tilligemed sin første Hustru, Maren Jakobsdatter (død Juleaften 1590), Kirken den sjældne Lysekroner ved Orgelet. 1605 lod han Prædikestolen lave (op-rindelig til Kapellet i Humlevænget, S. 4). Hans anden Hustru, Sidsel Knudsdatter, findes tillige Ep. 19 sammen med sin anden Mand; hendes og Mads Lerkes Søn, Jakob Lerke, med Familie findes ligeoverfor paa Ep. 12. Billede af Ep. S. 41.

7. Ligsten og 8. M. T. over »Kammerraad, Tolder ved Strømmetolden i Storebelt Rasmus Povelsøn Boson, † 1757, og hans Hustruer Karen Hansdatter Wiborg, † 1706, og Gyde Hansdatter With, † 1731. Karen Wiborg var Datterdatter af Niels Jensen Riber, Ep. 25. Gyde With var Enke efter Overformynder Thomas Sørensen, M. T. 31. Billede af Ligstenen S. 41.

9. Ligsten af graalig Kalkmarmor med Relieffigur af en ung Pige eller et Barn og i Hjørnerne Medailloner med vingede Englehoveder. Efter Rand-Indskriften er den lagt over »velagt Lambert Jensen, Byfoged i Nyborg, hans Barn Karen Lambertsdatter,

† 1630«. Borgmester Lambert Jensen var Søn af Jens Pedersen Trellund i Ribe og Marine Christensdatter og var gift med en Præstedatter fra Ørbæk: Maren Christensdatter. Han var Broder til Knud Bjørnsens Hustru Gjertrud Jensdatter (Ep. 1), til Raadmand Niels Riber (Ep. 25) og til Raadmand Niels Bosons 3die Hustru Inger Jensdatter (Ep. 34). Søstre til den afdøde unge Pige var Kirsten Lambertsdatter, som var gift med Raadmand Hans With – deres Datter Gyde With, M. T. 8 – og Gjertrud

Jacob Lerkes Epitafium (S. 46).

Lambertsdatter, som var gift med Knud Pedersen og var Svigermøder til Rasmus Bosons (M. T. 8) ældste Datter. Lambert Jensen har i Svenskekrigen »udstaaet stor Gjenvordighed, saa at han i sin Alderdom var geraadet i største Armod og aldeles ingen Midler havde efterladt sig. Han blev ilde medhandlet af Fjenden, berøvet alt, hvad han ejede, endogsaa de Klæder, han bar paa sit Legeme og blev af fjendtlige Soldater pryglet med dragne Kaarder og Pallasker paa sin bare Krop«.

10. Ep. af Sten med 16 Vaabner i hvert Hjørne, 64 ialt (se Billeder S. 31). Oprindeligt stod det med tilhørende 4 »aldeles forgyldte Kister« i Kirkens sydøstlige Rum bag Caspar Finckes skønne Portaler (se S. 35) fra 1649, samme Hæstål som paa Epitafiet, der er sat over de to Lærdomselskere: kgl. Maj. Befalingsmand paa Tranekær Slot, Johan Frijs, † 1635, og Holger Rosenkrantz til Glimminge, † 1647, og deres Hustruer Fru Lene Gyldenstjerne, † 1640, og Fru Karen Krabbe, † 1662. Øverst staar:

Reiser til det rette Fædreland – og lader mig i en sørgelig Stand.
I lever udi den glædelig Sal, – mens jeg i denne Jammerdal.

Karen Krabbe lod hele denne sjældne Begravelse lave, men skønt den er saa kostelig og kunstfærdig, og skønt Familien

var saa rig, at Holger Rosenkrantz almindeligt kaldtes »rige Holger«, lod Familien dog det hele forfalde, hvorfor Kisterne 1683 anbragtes under Sakristiets Gulv og kun Epitafiet blev staaende mod østre Væg, indtil det 1870 med megen Møje anbragtes paa sin nuværende Plads. Den Johan Frijs, efter hvem »Frisenvænge« og »Frisengaardsvej« har Navn, er ikke ham, som nævnes her, men Rigets Kansler, Johan Frijs til Hesselagergaard, f. 1494, † 1570.

11. M. T., hvis Indskrift begynder:

Saa hastig som en Raa, saa fast som Fuglen fløjer,
som Sandet hasteligt sit Timeglas udpløjer,
saa hastig løber bort vor Levetid og Aar,
det vidner disse, som her nedenunder staar.

Jørgen Thomasen Brun, Toldinspektør ved Strømtolden, † 1733, og hans Hustruer Anna Sørensdatter, † 1699, og Anna Margaretha Friis, † 1745, og nederst staar:

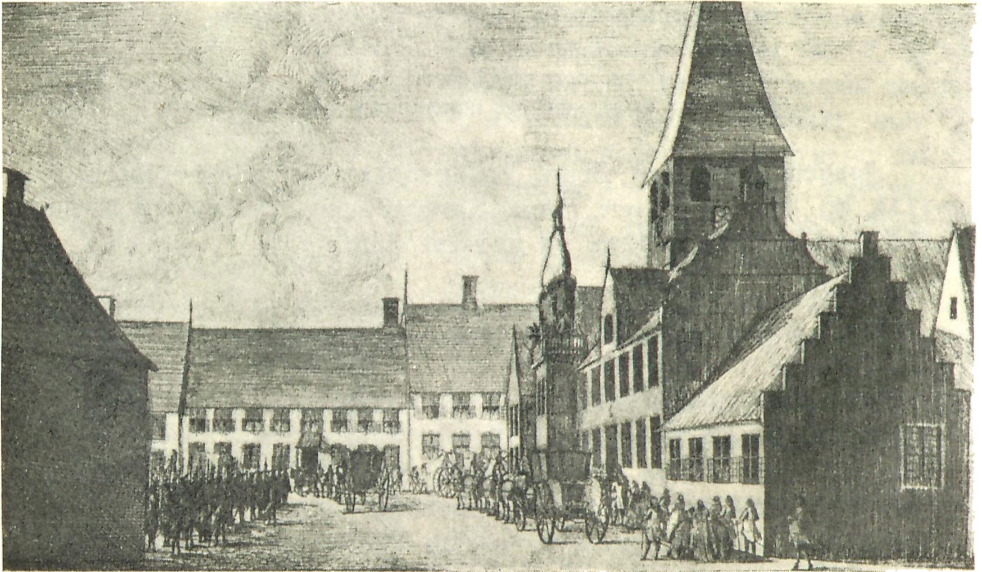
Tænk, Læser, tænk, at ogsaa du – skal blive Støv, som jeg er nu;
thi jeg og før har været dig – i Førlighed og Styrke lig.

Anna Sørensdatter var Datter af Raadmand Søren Thomsen, Ep. 31, og altsaa Svigerinde til Gyde With, M. T. 8. Anna Friis var en Præstedatter fra Vindinge, og hun og hendes Mand skænkede Kalk og Disk til Hjemmebrug for Kapellanen. Bruun skrev selv sit Navn med 2 »u«, og blandt hans mange Efterkommere er Pastor Bruun, forhen Esbjerg.

12. Ep. af Træ 1656, lavet af Anders Bildthugger (se S. 16) ligesom Prædikestolen og Kordørsfigurerne; Billederne maledes af Hans Shütte, der 1652 betegnede sig som »Mahler og Borger udy Odense«, efter daværende Forhold en solid og dygtig Portrætmaaler. Øverst ses Forklarelsen paa Bjerget, medens Hovedbilledet viser Kristi Gang til Golgatha. Frelseren segner under Korset, og Veronika lindrer ham med Svededugen, om hvilken Sagnet siger, at den Tornekronedes Billede derved blev bevaret paa den. I Forgrunden Raadmand og Tolder Jacob Lerke, † 1658, og Hustru Karen Nielsdatter, † 1659, og ikke mindre end 23 andre Personer. Blandt dem en Datter Johanne, † 1629, og Datteren Sidsel Lerke, Ep. 1, saa hun og hendes

Mand er afbildede to Steder. Jacob Lerke var Søn af Matz Lerke, Ep. 6 ligeoverfor, og boede i den af Faderen opførte Gaard i Slotsgade, nu Musæet; han opførte Sidebygningerne; i den ene findes en smuk Dørhammer med Indskrift: »Jacob Lerche. Karen Nielsdatter 1637«. Den samme Indskrift findes i Sidebygningen mod Vest, Slotsgade Nr. 13. Der findes 2 Bomærker paa Epitafiet. Hans Farfader, Herredsfoged Jep Lerke byggede Nr. 17.

13. Ep. af Sten med Billede paa Kobber forestillende Jesu

Adelgade ved Kong Frederik V's Indtog 1749.

Fødsel og i Forgrunden Raadmand Anders Hansen, † 1626, hans Hustru Kirsten Eriksdatter, † 1635, og hendes anden Mand, Raadmand Peter Walter med Børn. Paa Ep. findes hans Bomærke, og han kaldes »Danmarks Riges Skriver«; han var Tolder og boede i »Toldergaarden« (nu Korsbrødregaard), som han 1614 ombyggede og prydede med den ejendommelige Udbygning, som ses paa hosføjede morsomme Billede af Kongebesøget. Den var firkantet, havde 2 Etagere og var prydet med et Spir af Spiralform og en Altan rundt alle Taarnets 4 Sider. Den sprang saa langt frem mod Kirken, at man ikke kunde finde Præstegaarden

for den, og Kirken betalte 600 Rdlr. i 1850 for at faa den revet ned, da »man ansaa den for brandfarlig for Kirken«! Med den forsvandt en af Nyborgs Sjældenheder. Det er Frederik V's Besøg 15. Maj 1749, man ser paa Billedet; Kongens Vogn holder foran Toldergaarden, hvor Kongen tog ind til Kancelliraad, Postmester og Tolder Christopher Otto Schmidt. Garnisonen paraderer og ovenover Husene, som brændte 1797, ser man Røgen af »Stykkernes Løsning ved Voldene«.

14. M. T. over Peder Jensen, Borger i Nyborg, † 1638, Christen Jacobsøn, forhen Ridefoged paa Ælensborg (Holckenhavn) og Borger i Nyborg, † 1645, og deres Hustru Anne Zonesdatter, † 1622; en Eng i Humlevænget skyldte en aarlig Afgift til Kirken; den kaldtes »Sones Eng«, fordi den ejedes af Borger Peder Sonesen, sikkert hendes Broder. Peder Jensens Datter Karen, var gift med Raadmand Søren Thomsen, M. T. 31.

15. M. T. hvis Indskrift begynder paa Rim, fortsætter paa Prosa og atter ender med Rim:

I Jordens mørke Vraa og neden afdelt Bolig
nu hviler sødelig fra Modgangs Ænstød rolig

Raadmand Peder Sørensen, † 1723, og hans Hustruer Maren Nielsdatter, † 1696, og Maria Kirstine Borchenfeld, † 1750.

Gud, som paa Jorden hen dem samlede i Naade
og skjuler deres Ben i Graven uden Vaade,
kan hisset samle dem i evig Fryd og Fred
og krone dennem med, af Naade, Salighed.

Peder Sørensen var Søn af Raadmand Søren Thomsen, M. T. 31. Det var denne Peder Sørensen, der som Borgmester vandt Højesteretsdommen Aar 1700 over Præsident Claus Rasch's Indgreb i Byens Rettigheder og med saa stor Dygtighed gennemførte, at Dommen blev efterkommet, hvorfor han og Raadmændene Antonius Hansen Drejer, Knud Pedersen og Hans Pedersen Holmer høre til de Mænd, der have gavnet Nyborg vel. Maren Nielsdatter var Datter af Raadmand Niels Riber, Ep. 25. Maria Borchenfeld skænkede Lysekronen i søndre Sideskib 1728 (ikke 1740, S. 28).

16. M. T. over Borger i Nyborg Peder Thomassøn, † 1621, Borgmester Peder Nielsen Arndrup, † 1653, og deres Hustru Gjertrud Claudsdatter, † 1656. Indskriften slutter med Rimene:

Her ligge vore Bene og hvile sig,
 Sjælen lever hos Gud evindeligt;
 vore Vandringsdage finge snarlig Ende,
 betænk det samme kan dig og hænde,
 og skik dit Levned i Verden saa,
 at du den evige Glæde kan faa.

Og derefter: De retfærdiges Sjæle ere i Guds Haand, og der skal ingen Plage røre ved dem. De anses af de uforstandige ligesom de døde, og deres Endeligt agtes for en Pine og deres Henfarelse for en Fordærvelse. Men de ere i Fred.

17. Kristi Nedtagelse af Korset, Kopi efter Rubens, skænket 1876 af Mine Nielsen, f. Theilgaard; det tilhørte hendes afdøde Broder, Partikulier Juan Theilgaard, som er født i Nyborg og døbt i Kirken.

18. Jesus i Gethsemane efter Eckersberg, som 1817 malede Originalen til Vesterskjerninge Kirke og 1824 en Gentagelse til Frue Kirke i Svendborg. Denne Kopi er udført 1852 af Maleren C. V. Schönstrøm (1828–76), bekostet af Kirken med 60 Rdlr. og 30 for Rammen, oprindelig anbragt paa Pillen ligefor Prædikestolen.

Straks til Venstre for Hoveddøren har vi:

19. Ep. af Sten med Maleri paa Kobber: Jesus opvækker Lazarus og i Forgrunden Borgmester Peder Nielsen, † 1638, og Hustru Sidsel Knudsdatter. Han var Søstersøn af Borgmester Peder Jensen Skriver (Ep. 30) og var med til at sværge Prins Christian (IV) Huldskab og Troskab paa Borgernes Vegne, var Raadmand, Tolder i Storebelt, Kirkeværge, rig Handelsmand, rigtig Repræsentant for Borgeradel fra Nyborgs Stortid. Det var ham, som lod bygge et »Defensionsskib«, en »Fregat med Canoner«, og da den var kommen fra Frankrig, og »han trakterede Kong Christian IV med Følge, offererede han Kongen samme med sin hele Armatur foregivende, at den var for stor til Købmandsbrug og kunde være Kongen og Riget nyttigere«. Men han fik ogsaa en anden Gæst, thi det var hos Borgmester Peder Nielsen, at den fromme Ribe Biskop Jens Dinesen Jersin nød Gæstfrihed, da han med sin Hustru, Katrine Outzel, kom syg til Nyborg 19. Oktbr. 1634 paa en Rejse til København. Biskoppen døde i Peder Nielsens Hus (»Toldergaarden« med

Spiraltaarnet; se S. 46) 25de Oktober, mens de omstaaende efter hans Ønske sang Psalmen: »O, Herre, frels mig, døm min Sag«. Han blev bisat i Kirken 4de November og senere ført til Ribe. Det var fremdeles Peder Nielsen, som 1615 lod Stormklokken støbe i Rostock. Hans Enke, Sidsel Knudsdatter, skænkede 1640 Kirken den mægtige Lysekrone ved Kordøren og 1645 Døbefadet. Hun er afbildet paa Ep. 6 sammen med Matz Lerke, hendes første Mand, og da var hun altsaa Husmoder i Musæums-gaarden i Slotsgade, og her sammen med sin anden Mand. Alle deres 4 Børn antog Navnet Lerke efter Matz Lerke; den ældste, Mads, blev Sognepræst og Provst i Nyborg, den næstældste, Peder, Assessor i Højesteret, blev adlet, og fra ham og hans Hustru, Dorteia Nansen, nedstammer den ældste Grevefamilie Lerche (den nuværende, yngre Adelsfamilie Lerche nedstammer derimod fra Chr. Cornelius Lerche, som blev ophøjet til Greve 1818). Ogsaa den tredie Søn, Cornelius, Stiftsbefalingsmand over Laaland Falster, blev adlet, og hans Datter med hans anden Hustru, »Søster Lerche«, blev gift med Geheimeraad Knuth, som fik sit Gods gjort til Grevskabet Knuthenborg. Saaledes nedstamme begge de adelige Familier Lerche og Knuth fra Peder Nielsen og Sidsel Knudsdatter, hvis 4de Barn, Datteren Anna, blev gift med Raadmand Bertel Hansen, Ep. 28, saa hun findes her som Barn, dér som Hustru. Den store Gravsten over Ægtefællerne findes nu paa nordre Udbygnings Østmur, og baade paa Ep. Ramme forneden og paa Stenen findes Peder Nielsens Bømærke: P og N slynget sammen, saa der dannes 3 Trekanter.

20. M. T. over Claus Rasmussen, Indvaaner i Nyborg, Berider, † 1603, hans Hustruer, Johanne Nielsdatter, † 1585, Karen Christensdatter, † 1624, og hans Søn, Christen Claussøn, Borger i Nyborg, † 1641.

21. M. T. over Borgmester Anders Larsen, † 1745, med Hustruerne Anna Elisabet Kirstine Rosenberg, † 1727, en Datter af Jens Matzen, Ep. 29, hvor der er Billede af hende som Barn, og Cicilia Friborg, † 1762. And. Larsen forærede 1741 sin Have til Kirken, og den blev lagt til Kirkegaarden (se S. 57). Hans Datter af andet Ægteskab, Anne Elisabeth Kirstine Larsen, † 1762, blev gift med Sognepræst Peder Schonning, hvis Ligsten,

22, findes lige nedenfor, og har følgende Indskrift: »Fred over

dit Støv uforglemmelige Peder Schonning, sjældnen som Lærer, Menneske og Fader, Sognepræst 50 Aar i Nyborg, forud dansk Præst 12 Aar i Tønder, døde 3. Novbr. 1800 i Alders 93 Aar«.

23. M. T. over »Peder Lauritzøn, Guds Ords Medtjenere i Nyborg«, † 1692, og Hustru, Kirstine Laura fra Bjørnemose; deres Bolig, Kapellanboligen, laa i Mellemgade paa Nordsiden, men Peder Lauritzøn havde sin egen Gaard i Nørregade, nærmest Raadhuset.

24. Ep. paa Sten, med Maleri paa Kobber, af Hans Jensen, Borger og Kirkeværge, † 1658, med Hustruerne Margrete Fransdatter, † 1629, og Maren Pedersdatter Lerke, † 1649.

25. Ottekantet Ep. af Træ fra 1672 med Billede paa Kobber af Raadmand Niels Jensen Riber, † 1669, og Hustruer Anne Lauritsdatter og Karen Wandal, † 1680. Han var en meget formuende Mand; hans Søster, Gjertrud Jensdatter, findes paa Ep. 1 og hans Søster, Inger Jensdatter, paa Ep. 34. Karen Wandal var Datter af Biskop Wandal i Viborg, og hendes Datter, Marie, er tilligemed sin Ægtefælle, Raadmand Otto Rosenberg i Kjerteminde, paa Ep. 29, idet han var en Søn af Jens Madtzen. En Broderdatters Ligsten, se Nr. 9.

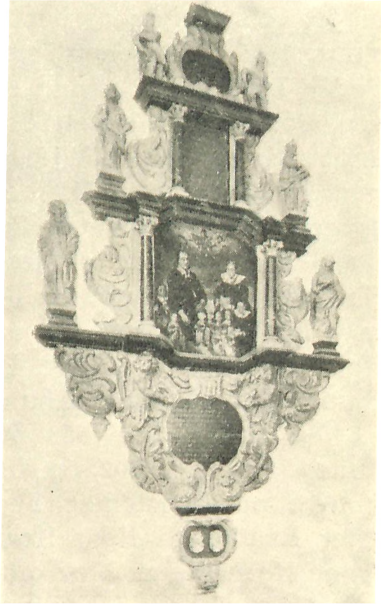
26. »Et prober Skilderi om Vor Frelseres Begravelse, givet 1721 af da værende Sogne Præst Mag. Balthazar Sechmand«, siger gamle Optegnelser i Kirkens Arkiv, og i Pontoppidans Atlas hedder det om dette Billede: »Blant en Deel rare Malinger roses et Stykke, som forestiller Christi Begravelse; dog er det kuns en nyelig taget Copie af det, som findes i Kjøbenhavn i St. Nicolai Kirke, gjort uden Tvivl af Carl v. Mander«.

27. Ep. af Sten, med Billede paa Kobber fra 1653 over Raadmand, Tolder, Ridefoged over Nyborg Slots Len, Bertel Hansen, † 1652, og Hustru, Anna Pedersdatter. Øverst: Kristi Nedtagelse af Korset, nederst: Ægteparret med 5 Børn. Hun var Datter af Borgmester Peder Nielsen, saa hun findes som Barn paa Ep. 19, her som Hustru. Paa Vaabenskjoldet, under Billedet, findes hans morsomme Ziffer-Bomærke. Han hed Bertel Hansen, afkortet B-H. Nu er B Nr. 2 i Bogstavrækken, H Nr. 8; saa slynger han et To-Tal og et Otte-Tal sammen: 2-8, B-H, Bertel Hansen.

28. Billedet af »Sandelig siger jeg eder, en af eder skal

forraade mig«, har bag paa den Indskrift: »For mange af Gud imod mig beviste store Welgierninger gives til Taknemlig Erindring dette Skilderie til Sachrestiet i Nyborg Kirke af H. C. Borring, Borger og Glarmester, samt det Hars (Kæmner) 1814«. Han † 1830.

29. Ep. fra 1654 af Sten, med Maleri paa Kobber af Borgmester Jens Madtzen med Hustru, Pernele Otisdatter eller Ottosdatter, og 10 Børn. 1666 blev han Borgmester i Odense, hvor han døde 1682. Han var en formuende og formaaende Mand, ikke mindst det sidste. Da Svenskerne 1658 var i Nyborg, havde han i Indkvartering General Wrangel med Gemalinde, Generallieutenant Horn og endog flere Gange Kong Karl X Gustav. 1661 var han paa Borgerskabets Vegne med til at underskrive Suverænitetssakten, og han og hans Familie omtales med disse Lovord: »Intet Hus var mere honet og skickelig i alle Maader, saasom Forældrene vaare gudfrygtig ærbarheds faure Exempler for de gamle og Børnene vaare tugtig Høvidskheds Exempler for de unge«. Han boede i Hjørnegården Syd for Kirken og udividede den mod Øst, hvor »Jens Madtsøn« og Hæstallet 1650 endnu staar paa Muren. Undertiden nævnes han »Rosenberg« og alle hans Børn har dette Tilnavn. En Sønnedatter, Anna Elisabeth Kirstine Rosenberg, var anden Gang gift med Borgmester Anders Larsen, M. T. 21. Jens Madtzens 5te Barn, Otto Rosenberg, Raadmand i Kjerteminde, var gift med Marie Nielsdatter, Ep. 25, hvor hun findes som Barn, her som Hustru.

Jens Madtzens Epitafium.

30. Ep. af Træ fra 1607, med Maleri af Johan a Enum (S. 43, Ep. 6) Moses ophøjer Slangen i Ørkenen, og Portræter af Borgmester Peder Jensen Skriver og Hustru, Johanne Knudsdatter; den tredie er maaske hendes første Mand. Peder Jensen ledede

som Kirkeværge Taarnets Opførelse 1581, var 1584 med ved Prins Christians Hylding i Odense. Ægteparret skænkede 1585 den sjældne Fontelukkelse til Kirken, 1600 Præstegaarden den østlige Del af den nuværende Have og 1602 Kalk og Disk til Sognepræstens Hjemmebrug. Peder Jensen var Morbroder til Borgmester Peder Nielsen (Ep. 19).

31. M. T. fra 1694 over Raadmand Søren Thomasøn, † 1669, og Hustru, Karen Pedersdatter, † 1702. Han var 1661 med til at underskrive Suverænitetssakten paa Borgernes Vegne, var meget velstaaende og bar Tilnavnet »Kolding«. Hans Enke forærede 1685 Lysekronen i nordre Sideskib. Hendes Fader, Borger Peder Jensen, Ep. 14, og hendes Søn, Borgmester Peder Sørensen, Ep. 15. En anden Søn, Thomas, var Raadmand, og hans anden Hustru, Gyde With, blev som Enke gift med Tolder Rasmus Poulsen Bosen, M. T. 8. Datteren Anna blev gift med Tolder Jørgen Thomsen Bruun, Ep. 11.

32. Et Billede af Jesus, 12 Aar gammel, i Templet. De Skriftlærdes Ansigter og Dragter vidne om betydelig Dygtighed, men Mesteren for det kendes ikke endnu. Det er originalt, ikke Kopi, og synes at have Paavirkning af Rubens Tid, vist fra Slutningen af 17de Aarhundrede.

33. M. T. fra 1688 over Sognepræst, Provst, Mag. Hans Mule Clausen, † 1692, og Hustruer, Ellen Christensdatter Vellejus, † 1681, og Christentze Backer, † 1698. Sidstnævnte var Enke efter Raadmand Hans Hornemann i Næstved, og deres Datter, Anne Hornemann, blev gift med Provst Hans Mules Søn, Sognepræst Claus Mule i Nyborg. Da Faderen saaledes var gift med Moderen og Sønnen med Datteren, opstod det besynderlige Forhold, at Christentze's egen Datter var tillige hendes Svigerdatter, og at Anne Mule's egen Moder tillige var hendes Svigermoder. Det var iøvrigt om dette Ægteskab det hedder hos Suhm:

Hvo over Aae vil hente Vand,
 Det bliver vist en daarlig Mand.
 Det fik Claus Mule og jeg at finde,
 vi toge os hver en sjællandsk Quinde.

34. Ep. fra 1653 af Sten over Raadmand Niels Bosøn, † 1653, og hans 3 Hustruer, Anne Nielsdatter, † 1622, Sitzel Hermans-

Jens Madsen med Familie.

datter, † 1634, og Inger Jensdatter, † 1660. Paa Ep. findes hans Bomærke: et Firtal med et liggende Kors tværs igennem og ved Siderne hans Forbogstaver N. B. I 4 sideordnede Rækker findes:

Bomærket.	Et Timeglas.	Et Lam.	En Due.
Du salige Døde,	Pinen fik Ende,	Tolig Du lide,	Du sørgende Due
Hvil uden Møde.	Glasset Du vende,	Ængst oc Quide	Er snarlig at skue
Gud Dig forløste,	Glæde Dig sende	Lenge mon høre,	Klag Gud Din Elende
Mig oc saa trøste.	For Din Fjende.	Nu har Du Ære.	Hand wed den at wende.

Niels Bosen og hans sidste Hustru skænkede 1649 Kirken de mægtige Malmstager paa Alteret, som Indskriften paa dem siger: »Til Guds Ære«, og det har i den Mands Mund været andet end Talemaader; thi paa to Bjælker i hans Gaard, tæt Øst for »Dronningegaarden« (nu Mejeriet), staar: »Gud bør alene Æren« og »Herrens Velsignelse gjør rig uden Møje. Niels Boesøn 1633«. Inger Jensdatter var Søster til Gjertrud Jensdatter, Ep. 1., og til Raadmand Niels Riber, Ep. 25, og Borgmester Lambert Jensen (Nr. 9).

35. Oliemaleri, af Kristus paa Korset, over Indgangsdøren til Præsteværelset, givet til Minde om Distriktskirurg Johan Frederik Ludvig Schönemann, † 1818, og Hustru, Sophie Olsen, † 1842.

36. Oliemaleri, af Madonna med Barnet, over Indgangsdøren til Kordegnens Værelse. Tid og Giver ukendt.

37. Basrelief af Gibs efter Thorvaldsen: Jesus 12 Aar gl. i Templet, findes indvendig over Hoveddøren, anskaffet af Kirken 1858.

38. Ep. af Sten med Billeder af Sognepræst Hans Frick, † 1746, med Hustruerne Else Margrethe Burenæa, † 1720, mens han var Præst i Svendborg, og Petronelle Henriette Hjort, † 1777. Om ham fortælles, at Aftenen før han døde, messede han paa Sygelejet i Fantasi Indstiftelsens Ord, og ved samme Tid saa Vægterne, som samledes i Vaabenhuset for at begynde deres Nattevagt, at Kirken var oplyst; da de af Nysgerrighed aabnede Kirkedøren, saa de Præsten staa foran Alteret og Folk at gaa derop. Skrækslagne af Synet slog de Døren i og løb deres Vej. Den ene af disse Vægtere fandtes samme Nat død i Kirkegade.

6. Mindesmærker udenfor Kirken.

Deponeret i Nationalmusæet er:

39. Ep. over Axel Wifferts og Anne Lindenovs Søn, Thøne Wiffert, † 1571, 9 Aar gl., og hans Søn med anden Hustru Ane Krabbe: Iffuer Wiffert, f. og † 1577.

40. Ep. fra 1594 over Raadmand Jep Mand, † 1576, Slots-skriver Laurits Jensen, † 1579, Raadmand Giert tor Borch, † 1603, og deres Hustru, Kirsten Matzdr, † 1603. Giert tor Borch ombyggede Gaarden paa Hjørnet af Gammeltovej (nu Baggersgade) og Kirkegade, og inde i Gaarden over Porten findes endnu en Indskrift, han oprindeligt lod sætte paa en Egebjælke over Gadedøren.

I Gravhvælvingen under Kirkens Sydkapel staar siden 1871 11 Kister, som før var anbragte inde under Kirkens Gulv, saa her hviler: Stadskæmner Villads Knudsen med Hustru og Barn i 1 Kiste; Tolder Rasmus Poulsen Bosen med 2 Hustruer (M. T. 8) i 1 Kiste; Borgmester And. Larsen med 2 Hustruer (Ep. 21) i 3 Kister; Toldinspektør Jørgen Thomsen Bruun med 2 Hustruer (M. T. 11) i 3 Kister; Borgmester Peder Sørensen med 2 Hustruer (M. T. 15) i 1 Kiste; Conferensraad Bartholomæus Bertelsen de Cederfeldt og Hustru i 2 Kister. Desuden enkelte andre Kister, som var vel bevarede og forsynede med Indskrifter, som viste, hvem det var. Begravne under Gulvet i Kor og Sakristi maa følgende være: Axel Wifferts Sønner, Ep. 39, 1571 – 77; Hans Barbye Anderssøn, tagen hasteligen af Dage af sine Uvenner, 6. Febr. 1577. Eskil Gjões og Sophie Gyldenstjernes 6 Børn 1584; Johan Friis, Lene Gyldenstjerne, Holger Rosenkrantz og Karen Krabbe, Ep. 10, 1635 – 62; Holger Rosenkrantz Axelsen, 1631; Jomfru Ingeborg Friis til Margaard 1659; Major Johan v. Gersdorff 1695; Obriste og Commandant i Frederikshald, Henning Matthias von Pogrel, 1701, med Frue Eleonore Elisabeth von Offenbergh 1697; General-lieutenant Abraham Adam v. Gafron 1738; Generalmajor, Commandant i Nyborg David Elias Hauser 1745 og Obriste Schaar med Frue Anna Sibilla v. Serbsten.

Blandt de Ligsten, som 1871 blev satte ud af Kirken, er adskillige af personalhistorisk Interesse, blandt hvilke nævnes: 1, Stenen over Borgmester Peder Nielsen og Hustru,

Sidsel Knudsdatter, Ep. 19; hans Bomærke findes ogsaa paa Stenen, som er 4 Al, 15 Tm. høj, 2 Al, 19 Tm. bred, vog c. 3000 Kilo. Portræterne er desværre aldeles barbarisk behandlede ved Nedlægning af Varmerør 1868. (Ikke nuværende Varmeledning, der er et Lavtryks-Vandapparat ved Hjælp af en Kalorifere, leveret af Bonnesen og Danstrup, Kbhvn., indlagt 1900 ved Ingeniør Chr. Ramsing). Stenen er af blaagraa Kalkmarmor med to Portrætfignurer i en af kvindelige Hermer dannet arkitektonisk Dobbelttramme; i Hjørnerne Reliefstatuer af de 4 Evangelister med deres Symboler. 2. Ved Siden af, paa nordre Udbygningens Østside, Sten af graa Kalkmarmor, 3 Al., 15 Tm. høj, 1 Al., 22 Tm. bred, over Raadmand Jens Sørensen, Viborg, † 1603, og Hustru Dorite Nielsdatter, † 1601, med deres 7 Børn. Indskriften staar paa en kartoucheformet Tavle, hvorover er indhugget et Relief af Kristi Opstandelse, indfattet i sirlige joniske Pilastre. I Hjørnerne Evangelistsymbolerne; langs Randen et Skriftsprog, vistnok Kol. 3. Kap. 3. Sten af graat Kalkmarmor, 3 Al., 8 Tm. høj, 2 Al., 2¹/₂ Tm. bred, over Borger, Handelsmand Jens Christensen, † 1684. Over Indskriften et Relief: Kristus med Sejrsfanen trædende paa Djævelen. I Hjørnerne Evangelistsymbolerne. 4. Sten af graalig Kalkmarmor, 3 Al., 11 Tm. høj, 2 Al., 4 Tm. bred, over Herredsskriver til Gudme Herred og Birkedommer til Holckenhavn og Glorup Birker, privilegeret Prokurator udi Fyen Hans Andersen, † 1707. Indskriften er formet som en Øreflip-Kartouche og er dels i Kapital-, dels i Cursiv-Skrift. Foroven en rund Kartouche, hvori et Bomærke og Kristi Monogram i øreflipformede Skjolde. I Hjørnerne Evangelistsymbolerne. Langs Randen staar: »Af Jorden vi er – paa Jorden vi gaar – til Jorden vi kommer, – den Ende vi faar – til Dommen angaar«. Ved Siden staar Mage til Sten med samme Bomærke og Rim, saa det er vel over hans Hustru.

7. Kirkens Omgivelser.

Vil man danne sig et Begreb om, hvorledes Kirkens Omgivelser var paa Dronning Margrethes Tid, maa man huske, at dér, hvor nu Hotel Postgaarden hindrer Synet af Kirkens Skønhed,

var Byens ældste Torv, der fik Navnet »Gammeltorvet«, da ca. 1580 et nyt Torv, det nuværende Axeltorv, blev til. Mod Vest sprang Kirkebygningen $8\frac{1}{2}$ Al. længere ud paa Gammeltorv end Latinskolen (se S. 15), som tilligemed Dronning Margrethes Klokketaarn begrænsede Kirkeområdet mod Nord. Øst for Kirken var der slet ingen Bygninger, idet »Nyenstad« (∴ Østergade) først omtales 1573. Syd for Kirken var »Søndergade«, som fra 1582 af kaldes »Kongegade« og strakte sig lige fra Præstegaarden til Slotssøen. Her i Søndergade laa 3 »Stenhuse« Syd for Kirken: Præstegaarden østligst, i Midten Lensmand og Ridder Sten Basses Gaard (der hvor senere Jens Madtzen byggede 1650) og længst mod Vest Jens Lavindfar's (∴ Langelænders) Gaard, der hvor sidenhen »Korsbrødregarden« – med senere Navn »Toldergaarden« – byggedes. Oprindeligt laa Kirken ud mod Gaden uden noget Hegnsværk. Da Taarnet byggedes 1581, fik det aabne Porte lige til 1834, saa der var Gennemgang gennem Taarnet fra Nord til Syd, ja, en Tid endog Gennemkørsel for Vogne. 1655 omtales, at Kirkegaardsmuren blev fornyet, saa den har altsaa været til forud; den gik fra Hjørnstedet ved Adelgade over til Taarnet, saa nu kunde man kun ad en Laage komme den Vej ind til Præstegaarden (se S. 16). Derefter gik Muren Vest om Taarnet nordpaa og saa fra vestre Kirkestræde med et Knæk østpaa lige ind til Latinskolen. I Hjørnet ud mod Gammeltorv (nu Baggersgade) var en Laage, gennem hvilken man nordfra kunde komme ind i Kirken ad en Dør, som lavedes 1595. Efter det med Skolen 1642 sammenbyggede Klokketaarn kom atter et Stykke Mur, og mod Øst afgrænsedes Kirkegaarden lige til 1748 ved en Kørevej fra Kirkegade over til Nordenden af Præstegaardens Lade, hvor Præsten fik sit Hø ind, og denne Vej var i lange Tider den eneste, af alle benyttede, Indgang til Præstegaarden. Øst for Kørevejen var en privat Have ned mod Gravensgade (nuværende Skippergade), og først da Borgmester And. Larsen, Ep. 21, forærede Kirken den nævnte Have, 1743, fik Kirkegaarden sin nuværende Udstrækning lige ned til Skippergade. Kørevejen nedlagdes da, og Præsten fik ved en Bro fra Skippergade over Byens Grav Indkørsel sydfra til sin Lade. Kirkegaardsmuren mod Præstegaardshaven opførtes 1748. Kirkegaarden deltes i 3 Afdelinger, og den indviedes 15. Sept. 1751.

Men indenfor disse smaa Kirkegaardsrum og ikke mindst indenfor Kirken selv, har Kister og Grave fundet Plads i ca. 300 Aar, saa Kirken tilsidst var næsten undergravet derved. Næst selve Kirken var Pladsen mellem Kirken og Præstegaarden mest eftertragtet, dernæst Nord for Kirken, mindst mellem Kirken og Kørevejen fra Kirkegade til Præstegaarden, samt rundt om Taarnet. Først 1818 ophørte Vor Frue Kirkegaard at være Byens almindelige Begravelsesplads. Først 1803 fjernedes Muren mellem Taarnet og Latinskolen, fordi Gammeltorvet skulde reguleres efter Ildebranden 1797, da alt Vest for Kirken brændte lige ud til Landporten; og først 1805 fjernedes Muren mellem Taarnet og Korsbrødregaarden og endda skjultes Indgangen til Præstegaarden lige til 1850 af Amd. Hansens Taarnbygning (S. 46). Kirkegaarden, hvis Længde er 93 Al., Bredde ved Kirkens Østmur 58 $\frac{1}{2}$ Al., og mod Skippergade 32 Al., indsnævredes til Tider ydermere, saaledes ved et Sprøjtehus, som 1798 byggedes Øst for Klokketaarnet, ud mod Kirkegade; det blev nedrevet og erstattet af et Lighus, som stod til 1872, da det nuværende opførtes, men til Gengæld kiledes 1857 et nyt Sprøjtehus ind mod Vest mellem Latinskolen og Kirken. Alle disse Bygninger Nord for Kirken ryddedes 1872, og Jerngitteret, som 1861 var sat langs Kirkegaardens Nordside, førtes helt rundt, som det nu staar. Kirkehaven, som den nu er, anlagdes af en Gartner Aar 1900, og Ligstenene opstilledes da ved Murene. Den store Lind er plantet 1780 af Graver Kielers Moder, Sidsel Pedersdatter, † 1782. Den stod først ved Slipshavn, men i den sandede og stenede Jord og skarpe Blæst derude vilde den ikke trives; hun plantede den ind, og i Kirkens Ly er den blevet Byens største og skønneste Træ.

8. Tidstavle vedrørende Nyborg Kirke.

c. 1160 Hjulby gamle Kirke	S. 5	1405 Præsten Marquardus	S. 8
c. 1170 Nyborg anlagt	- 3	1410 Latinskolen	- 7
c. 1175 Helgekirke anlagt	- 5	1427 Sten Basses Kapel	- 11
1388 Nyborg Kirke grundlagt	- 6	1428 Kirkens Indvielse	- 8
c. 1400 Klokketaarnet	- 7	1450 Mariaklokken	- 24
c. 1400 St. Gjertruds Kapel	- 10	1480 Tolvklokken	- 24

1523 Vægterklokken	S. 24	1655 Kirkegaardsmur	S. 57
1534 Helgekirke ødelagt	- 4	1656 Ep. o. Jakob Lerke	- 45
1539—70 Prædiken i Slotskirken ..	- 5	1657 M. T. o. Peder Thomasøn ..	- 47
1555 2det nordlige Sideskib	- 12	1658 M. T. o. Hans Jensen	- 50
1555 Hjulby Kirke nedbrudt	- 4	1659 Svenskeringning begyndt ..	- 24
1581 Taarnet opført	- 12	1663 M. T. o. Anne Zonesdatter ..	- 47
1583 Sognepræstens Kalk og Disk ..	- 38	1665 Humlevængekapel. nedbrudt ..	- 4
1585 Fontelukkelsen	- 32	1667 Østspir Nr. 2	- 26
1588 Spiret	S. 12 og - 22	1668 M. T. over v. Aderndorff ..	- 43
1589 Ældste Lysekrone	- 28	1672 Ep. o. Niels Riber	- 50
1589 Sidste katolske Altre fjernes ..	- 9	1685 Lysekronen i nordre Side-	
1592 Ny Altertavle	- 18	skib	- 28
1595 Første Orgelværk	- 17	1688 M. T. o. Sognepræst Hans	
1596 „Forværket“ ved Koret	- 16	Mule Clausen	- 52
1597 D. 13. Maj: Spiret færdigt ..	- 12	1693 M. T. o. Præsten Peder Lau-	
1600 Første Østspir	- 26	ritzøn	- 50
1602 Hjemme-Kalk og Disk	- 52	1721 Nedtagelsen af Korset	- 50
1604 To af Slottets Klokker flyt-		1723 M. T. o. Peder Sørensen ..	- 47
tes til Kirken	- 24	1726 Kapellanens Kalk og Disk ..	- 45
1604 Kapellet i Humlevænget ..	- 4	1728 Lysekronen i søndre Sideskib ..	- 47
1605 Prædikestolen lavet	- 29	1733 M. T. o. Jørgen Bruun	- 45
1605 Stolestader opst. 1ste Gang ..	- 15	1743 Kirkegaarden udvidet	- 57
1607 Ep. over Matz Lerke	- 43	1746 Ep. o. Sognepræst Frich ..	- 54
1607 Ep. o. Peder Jensen Skriver ..	- 51	1757 M. T. o. Rasmus Bosøn	- 43
1615 Stormklokken	- 26	1762 M. T. o. Anders Larsen	- 49
1620 Prædikestolstrappen	- 30	1774 Krigsskibet i nordre Gang ..	- 30
1625 Ep. o. Hans Walther	- 43	1779 Østspir Nr. 3	- 26
1626 Vinkanden og Brødæskan ..	- 38	1780 Den store Lind plantet	- 58
1628 Ep. o. Peder Nielsen	- 48	1797 M. T. o. Rieffesthal	- 42
1630 Ligsten over Karen Lam-		1814 Maleriet „Sandelig siger jeg	
bertsdatter	- 44	Eder“	- 50
1634 Biskop Jersin dør i Nyborg ..	- 48	1818 Kirkegaarden nedlagt	- 58
1635 Ep. o. Anders Hansen	- 46	1834 Restaurering ved Jakobsen ..	- 16
1640 Den største Lysekrone	- 28	1834 Orgel Nr. 2	- 17
1641 M. T. o. Claus Rasmussen	- 49	1834 Altertavlen	- 36
1642 Tiklokken	- 26	1834 Skibet i søndre Gang	- 30
1645 Bækkenet til Fonten	- 39	1847 Kirke-Uret	- 23
1649 Ep. o. Johan Friis	- 44	1850 Jesus i Templet (efter Thor-	
1649 Caspar Finckes Portal	- 34	valdsen)	- 52
1649 Alterstagerne	- 38	1852 Jesus i Gethsemane	- 48
1653 Ep. o. Bertel Hansen	- 50	1858 Restaurering ved Møller ..	- 18
1653 Ep. o. Knud Bjørnsen	- 42	1870—71 Restaurering ved Tvede ..	- 18
1653 Ep. o. Niels Bosen	- 52	1871 Nuværende Orgel	- 22
1653 Prædikestolen, som den nu er ..	- 29	1871 Gravhvælving under Syd-	
1654 Ep. o. Jens Madtzen	- 51	kapellet	- 55
1655 Anders Bildthuggers For-		1872 Nuværende Ligkapel	- 58
værk	- 16	1876 Marmorfonten	- 38

1876 Nedtagelsen af Korset	S. 48	1908—10 Restaurering ved Colding S. 20
1883 Hjulby Kirke indviet	- 5	1910 Altertæppet . . . . . - 38
1887 Skibet „Nordskov“	- 30	1911 Fontelukkelsen tilbage . . . . . - 32
1896 Altervinduet's Billeder	- 39	1911 Mindepokalen . . . . . - 40
1900 Varmeledningen	- 56	1914 Altret forskønnet . . . . . - 36
1908 Elektrisk Lys	- 21	1919 Den gamle Font tilbage . . . . . - 33

9. Præsterækker i Nyborg.

1. Katholske Præster.

1. 1405. Dominus Marquardus, Sognepræst.
2. 1412. Jens Siynssen, Provst i Assens og Præst i Nyborg.
3. Amund Johansen, Prior for Nonnerne i Dalum Kloster og Præst ved Nyborg Kirke; levede endnu 1464.
4. 1472. Hans Svendsen, Sognepræst; levede endnu 1480.
5. 1480. Hans Sørensen.
6. 1483. Peder Haar, Sognepræst.
7. 1489. Cordt, Sognepræst.
8. 1491. Anders Tygesen, Sognepræst.
9. 1519. Mads Hvid, Sognepræst og Kirkeværge til Jomfru Mariæ Kapel; levede endnu 1525.
10. 1520. Jens Jespersen, Sognepræst.
11. 1523. Joakim Knudsen, Sognepræst til Nyborg og Hjulby.
12. 1528. Niels Pedersen, Sognepræst til Frue Kapel samt Annexkirkerne Gammelkirke og Hjulby. Han var den sidste papistiske Præst her; men blev den første evangeliske Sognepræst.

2. Kapellaner.

o: Sognekapellaner og fra 2. Marts 1742 residerende Kapellaner.

1. c. 1552. Lauritz Hansen; tillige Præst paa Nyborg Slot.
2. 1567. Jørgen Madsen.
3. c. 1567. Hans Jensen.
4. 1575. Laurits Bremmer Weile.
5. 1575. Hans Pedersen.
6. 1578. Morten Nielsen Mesling.
7. 1581. Anders Bertelsen.
8. 1582—84. Laurits Pedersen Stampe.
9. 1584. Jørgen Madsen.
10. 1585. Jørgen Pedersen Valentin.
11. 1586. Niels Jakobsen.
12. 1588. Mads Jensen.
13. 1597. Jesper Hansen Stampe.

14. 1624. Peder Jørgensen.
15. 1627. Hans Hansen.
16. 1655. Vulf Jensen.
17. 1660. Gregers Sørensen Hjort.
18. 1668. Peder Lauritsen (Østerbøe).
19. 1692. Andreas Villumsen Hof.
20. 1706. Anders Andersen Schiøtt.
21. 1714. Poul Dinesen Lerche.
22. 1724. Ernst Hyltoft.
23. 1729. Hans Sørensen Lemming.
24. 1737. Peder Hansen Buch.
25. 1742. Jens Hansen Mygind.
26. 1758. Mag. Rudolph Simonsen v. der Heide.
27. 1785. Anders Larsen Schonning.
28. 1801. Peter Thonboe.

Derefter var det residerende Kapellani ophævet fra Thonboes Død, 11. Novbr. 1806, til 1. Juni 1860; men i Mellemtiden var der i Stedet

3. Ordinerede Kateketer.

1. 1813. Niels Worm.
2. 1816. Johan Hempel.
3. 1829. Carl Ludvig Steen.
4. 1834. Henrik Posselt.
5. 1841. Carl Vilhelm Hundrup.
6. 1848. Joachim Christian Møller.
7. 1853. Tolstrup.

4. Residerende Kapellaner.

1. 1860—66. Tolstrup.
2. 1866—75. Lange.
3. 1875—80. Chr. Sørensen.
4. 1880—91. Schouboe.
5. 1891— N. V. Ravn.

5. Sognepræster.

1. 1528—57. Niels Pedersen.
2. 1557—73. Laurids Hansen.
3. 1573—92. Christen Nielsen Bruun.
4. 1592 Hans Hermansen.
5. 1592—1603. Christen Blymester.
6. 1603—22. Hans Sørensen Weile.
7. 1622—39. Jesper Hansen Stampe.
8. 1639—60. Mads Pedersen Lerke.
9. 1660—92. Hans Mule Clausen.

10. 1692—1703. Claus Mule.
11. 1703—14. Johan Ernst Wandal.
12. 1714—20. Christopher Nyrop.
13. 1720—29. Balthasar Sechmann.
14. 1729—46. Hans Frick.
15. 1746—50. Joachim Nicolai Crondal.
16. 1750—1800. Peder Schonning.
17. 1801—25. Christopher Nyholm, den ældre.
18. 1825—59. Christopher Nyholm, den yngre.
19. 1859—70. Christian Gotfred Schaper.
20. 1870—07. Bernt Christopher Wilkens Hjort.
21. 1908 T. Løgstrup.

6. Fængselspræster.

- 1913—17. A. P. H. Teiler.
 1918—21. C. C. Kallenbach Pedersen.
 1921 A. H. Stenbuch, Førstepræst.
 1921 E. Hindse Nielsen, Andenpræst.

10. Tilføjelser.

Efter at Trykningen af denne Bog var begyndt, har Arkitekt Mogens Clemmensen, som restaurerer Nyborg Slot, oplyst, at Slotskirken var ikke i den sydlige, nedbrudte Fløj, som ældre Optegnelser lod formode, men i Vestfløjen, Syd for Riddersalen. I et rundt Trappetaarn paa Bygningens Østside synes Klokkerne at have hængt. I Henhold hertil maa Side 4—5 rettes.

Ligeledes har Arkitekt Clemmensen, efter Trykningens Begyndelse, undersøgt Nyborg Kirke og godtgjort, at Koret kan ikke være fra c. 1595, men er middelalderligt ligesom Kirken. Det er ganske rigtigt, at Skibet er ældst, men der kan ikke være gaaet lang Tid, inden Koret blev bygget til, thi Sten, Kalk og Byggestil er ensartet. Dermed har vi saa ogsaa en fyldestgørende Forklaring paa de Kendsgerninger, at medens Grundlæggelsen skete 1388, fandt Indvielse først Sted 1429; at Biskop Johannes Ovesøn Krigebusk holdt Eftersyn i Nyborg Kirke baade 1402 og 1407; at Marquardus var Sognepræst 1405 (S. 8), og at St. Gjertruds Kapel er tilbyggede til en færdig Kirke, ikke til en endnu ufuldendt. I Henhold hertil maa Beskrivelsen S. 12 rettes, og Aarstallet »c. 1595« S. 11 antagelig rettes til »c. 1429«.

Ved Grundplanen, S. 15, maa »Nord« og »Syd« byttes om. S. 47, Linie 12 f. o.: »Anne Zonesdatter, † 1622«, læs: »1662«.

Fra 1912 af har Nyborg Kirke faaet en ganske særlig Betydning ved at blive det kirkelige Midtpunkt for Nyborgmøderne, som hvert Aar samler Deltagere i Tusindvis, saa at Mennesker, rundt om fra hele Danmark, faa værdifulde Gudstjenesteminder og Altergangsminder i Nyborgs skønne Kirke. Fra kun at være en Kirke for Byen, er Dronning Margrethes Kirke bleven en Kirke for det hele Land, ja, til Tider for Kristne fra hele Norden.

Det slanke Spir, det høje Kor,
som hegner Font og Nadverbord,
indbyder da det ganske Nord:

O, »LÄND, LÄND, LÄND!

HØR HERRENS ORD!«

(Jer. 22, 29).

INDHOLDSFORTEGNELSE.

1. Kirkerne i Nyborg Pastorat	Side	3.
2. Vor Frue Kirkes Tilblivelse.....	=	5.
3. Nyborg Kirkes Historie indtil vor Tid.....	=	10.
4. Taarnet og Østspiret, som de nu er	=	22.
5. Kirkens Indre	=	28.
6. Mindesmærker udenfor Kirken.....	=	50.
8. Tidstavle vedrørende Nyborg Kirke.....	=	58.
9. Præsterækker i Nyborg.....	=	60.
10. Tilføjelser	=	62.
